

ČESKOSLOVENSKO-JUHOSLOVANSKÁ VOJENSKÁ SPOLUPRÁCA V OBDOBÍ OD KONCA 20. ROKOV DO POLOVICE 30. ROKOV 20. STOROČIA¹

František JAKAB

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Katedra histórie
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
frantisek.jakab@umb.sk
ORCID: 0009-0003-8054-2415
SCOPUS Author ID: 60260450900
WoS Researcher ID: PII-7951-2026

JAKAB, František. *Czechoslovak–Yugoslav Military Cooperation from the Late 1920s to the Mid-1930s*. In *Studia Historica Nitriensia*, 2026, Vol. 30, No. 1, p. 73-98, ISSN 1338-7219. DOI: 10.17846/SHN.2026.30.1.73-98.

This study focuses on Czechoslovak–Yugoslav relations in the field of military cooperation, with particular emphasis on the period of the so-called royal dictatorship in Yugoslavia (1929–1934). The aim of the article is to identify and analyse the key aspects of this cooperation and to assess their significance within the broader political, economic, and security context of the interwar period. The findings indicate that military cooperation did not serve solely as an instrument for strengthening regional security, but also functioned as a means of promoting the economic interests of Czechoslovak armaments circles in Yugoslavia. At the same time, the study highlights the internal limitations of the Little Entente, which proved insufficiently flexible and effective in responding to the growing influence of revisionist states. These factors significantly affected the stability of the alliance system in the first half of the 1930s.

Kľúčové slová: Československo; Juhoslavia; Malá dohoda; vojenské vzťahy; obchod so zbraňami; export;

Keywords: Czechoslovakia; Yugoslavia; Little Entente; Military Relations; Arms Trade; Export;

Úvod

Československo (ďalej len „ČSR“) a Juhoslavia² boli počas medzivojnového obdobia považované za najbližších spojencov, ktorých spájala nielen historická tradícia a slovanská

¹ Financované Európskou úniou NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V02-00011.

² Termín označujúci štátny subjekt južných Slovanov existujúci v rokoch 1918-1929 pod označením „Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov.“ V roku 1929 došlo k zmene jeho názvu na „Kráľovstvo Juhoslavia.“ Z dôvodu predstavených terminologických zmien je na účely štúdie používané jeho zjednodušené označenie „Juhoslavia.“

spätosť, no predovšetkým zahraničnopolitické hrozby, ktorým v období po ich vzniku museli čeliť. Spolupráca predmetných celkov sa naprieč medzivojnovým obdobím rozvíjala vo viacerých sférach verejného života. Medzi tie najdôležitejšie patrila, popri aktívnej politickej kooperácii, organizácia vojenských záležitostí. Miera nebezpečenstva prameniaca z nestabilnej geopolitickej situácie v regióne predpokladala úzku a činnú spoluprácu v tejto sfére. Cieľom predstavenej štúdie bolo definovať hlavné piliere kooperácie vo vojenskom segmente, analyzovať ich vývoj a zhodnotiť ich reálny dopad na obranyschopnosť oboch krajín. V tejto súvislosti bol dôraz práce kladený na obsah prijatých vojenských konvencií, ich reálne napĺňanie a nedostatky. Vyplyvajúc z predpokladu, že ich obsah vychádzal z aktuálnej medzinárodnej situácie, došlo k jeho komparácii s vtedajším dianím v regióne a odhalením najväčších hrozieb pre oba štáty.

Dôležitý prvok československo-juhoslovanských vojenských vzťahov predstavovala aj miera ich obranyschopnosti, ako významný predpoklad udržania štátnej integrity pred nepriateľskou intervenciou. Tu predstavoval významnú prekážku efektívnej spolupráce slabo rozvinutý vojenský priemysel v Juhoslávii. Danú skutočnosť takmer hneď po 1. svetovej vojne využili československé zbrojné podniky a postupne prenikli na juhoslovanský trh. S ohľadom na silné pozície zbrojárskych firiem v Juhoslávii bola položená otázka „do akej miery bol tento obchod, vzhľadom na úzke spojenectvo oboch krajín, prínosný pre podporu defenzívnych dispozícií Belehradu, a nakoľko bol jeho cieľ len zisk súkromných osôb.“ Súčasne je potrebné uviesť, že štúdia sa sústreďuje na obdobie tzv. kráľovskej diktatúry v Juhoslávii (1929-1934). Predmetné obdobie bolo významné nielen kvôli oficiálnemu vyhláseniu diktatúry v spojeneckej krajine ČSR, no súčasne aj pre dramatické zmeny v geopoliticko-hospodárskej sfére v Európe. V tomto zmysle tak bolo možné sledovať vplyv Veľkej hospodárskej krízy na obchod so zbraňami, či nástupu totalitných mocností na pevnosť a pružnosť malodohodovej aliancie.

Problematike československo-juhoslovanských vzťahov v oblasti vojenskej spolupráce sa venovalo niekoľko autorov, predovšetkým českého pôvodu. V tejto súvislosti je možné vyzdvihnúť činnosť historika Antonína Klimeka,³ predovšetkým však jeho nepublikovanú dizertačnú prácu,⁴ ktorá do dnešných dní predstavuje oporný bod pre mnohé publikácie venujúce sa československému zbrojnému priemyslu. Z autorov venujúcich sa danej problematike v posledných rokoch je možné spomenúť napr. Aleša Skřivána,⁵ ktorý sa venuje otázkam československej industrie v medzivojnovom období. Opomenúť však

³ KLIMEK, Antonín. Československý zbrojní průmysl a Jugoslávie od sklonku dvacátých let do Mnichova. In ŠTASTNÝ, Vladislav – ŠESTÁK, Miroslav. Československo a Jugoslávie od roku 1929 do rozpadu buržoazných spoločenských, politických a ekonomických systémů. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Martině 19.-22.10. 1981. Praha 1983, s. 496-528; KLIMEK, Antonín. Zbrojní obchody Škodových závodů s Jugoslávií od června 1935 do září 1938. In Historie a vojenství, 1997, roč. 46, č. 5, s. 3-36; KLIMEK, Antonín. Československá industrija naoružanja i Jugoslavija između dva svetska rata. In Zbornik za istoriju, 1983, roč. 27, č. 1, s. 99-119.

⁴ KLIMEK, Antonín. Zbrojní obchody Škodových závodů s Jugoslávií a jej pozadí v letech 1925-1938 [dizertačná práca], Praha 1969, 829 s.

⁵ SKŘIVÁN, Aleš – BURIANOVÁ, Tereza. Škoda Arms Exports in the 1930s. In Slavic Review, 2021, roč. 80, č. 3, s. 544-562; SKŘIVÁN, Aleš et al. Impacts of political interests on the arms exports of Škoda Works in the 1930s: the case of supplies to Yugoslavia and Iran. In European Review of History: Revue européenne d'histoire, 2025, roč. 32, č. 1, s. 89-110; SKŘIVÁN, Aleš. K charakteru, rozsahu a zaměření československého vývozu v meziválečném období. In Acta Oeconomica Pragensia, 2007, roč. 15, č. 7, s. 367-382; SKŘIVÁN, Aleš. On the Nature and Role of Arms Production in Interwar Czechoslovakia. In Journal of Slavic Military Studies, 2010, roč. 23, č. 4, s. 630-640.

nemožno ani Drahomíra Jančíka⁶ sledujúceho záujmy Nemecka na Balkáne a jeho postup proti Malej dohode. Predstavení autori však vo svojich prácach kládli dôraz predovšetkým na hospodársku stránku vojenských vzťahov. Ich prepojení s činnosťou armádnych predstaviteľov a súčinnosti pri organizácii bojovej stratégie nebol v historiografii vytvorený širší priestor. Významnú prácu spätú so sledovaným obdobím predstavuje aj monografia od Jany Škerlovej,⁷ podávajúca bližší pohľad k politickým vzťahom medzi sledovanými subjektami.

S cieľom prehĺbiť poznatky v oblasti československo-juhoslovanských vojenských kontaktov boli prebádané materiály v srbských a českých archívoch.⁸ Napriek rozsiahlemu výskumu v nich je možné predpokladať, že táto rovina československo-juhoslovanskej spolupráce nie je úplne preskúmaná. Dôvodom tohto tvrdenia je absencia viacerých dôležitých dokumentoch v nich a súčasne na procedúru a čas náročný výskum v belehradskom Vojnom arhive.

Vojenské vzťahy Prahy a Belehradu počas 20. rokov

Spolupráca Čechov, Slovákov a príslušníkov juhoslovanských národov sa datuje ešte do obdobia pred vznikom ich vlastných štátnych útvarov. Táto kooperácia bola rozvíjaná vo viacerých sférach verejného života už počas existencie Habsburskej monarchie. Do vývoja týchto vzťahov zasiahla 1. svetová vojna, ktorá ich postavila na opačné strany bojového poľa. Ani táto skutočnosť však nezabránila pokračovaniu spoločných kontaktov, nadväzovaných či už prostredníctvom formovania spoločných vojenských útvarov,⁹ pobytu v zajateckých táboroch¹⁰ alebo migrácie vojnou postihnutého civilného obyvateľstva.¹¹

⁶ JANČÍK, Drahomír. Německo a Malá dohoda : hospodářské pronikání Německa do Jugoslávie a Rumunská v první polovině 30. let. Praha 1990. 175 s.; JANČÍK, Drahomír. Třetí říše a rozklad Malé dohody. Hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936–1939. Praha 1999, 270 s.; JANČÍK, Drahomír. Německo-československá hospodářská konkurence v oblasti Balkánu ve 30. letech na příkladu Jugoslávie a Rumunská. In BARTH, Boris et al. Konkurence i partnerství: německé a československé hospodářství v letech 1918–1945. Praha 1999, s. 172–194.

⁷ ŠKERLOVÁ, Jana. Věrnost za věrnost? Československo-južoslávské politické vztahy v letech 1929–1934. Prání, rozpory, realita. Praha 2016, 381 s.

⁸ Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Archiv Ústavu T. G. Masaryka v Prahe, Vojenský ústřední archiv – vojenský historický archiv v Prahe, Národní archiv v Prahe a Arhiv Jugoslavije v Prahe.

⁹ K spolupráci na bojovom poli pozri bližšie napr. KREISINGER, Pavel. Z Austrálie na Soluňskou frontu (1917–1918). K osudům Čechoslováků a Jihoslovanů v australském „Yugoslav Battalion” In KOPRIVICA, Verica et al. Od Morave do Morave IV: Iz istorije češko-crpskih odnosa. Novi Sad 2024, s. 129–159; KREISINGER, Pavel. Češi a Slováci v australském „Jugo Slav Battalion”. (Z internačních táborů pro nepřátelské cizince přes Soluňskou frontu do čs. legie ve Francii). In CHORVÁT, Peter et al. Československé légie – Slováci – Slovensko. Bratislava 2022, s. 265–280; TASIĆ, Dmtar. Friends and Foesczechs/Slovaks and Serbia During The First World War. In Historický časopis, 2020, roč. 68, č. 5, s. 797–814.

¹⁰ K problematike českých a slovenských zajatcov na srbskom fronte pozri bližšie napr. DELIĆ, Nino. Austrougarski vojnici češkog porekla u srpskom zarobljeništvu 1914–1915. Različita iskustva i viđenja. In KRESTIĆ, Petar et al. Država i politike upravljanja (18–20. vek). Beograd 2017, s. 247–278; DELIĆ, Nino. Život vojnových zajatcov v Srbsku 1914–1915. Organizácia, politické a etnické otázky a konflikty, osudy a skúsenosti. In DZURIKANINOVÁ, Nikoleta. Vojenské konflikty v dejinách Európy : stretnutie mladých historikov V : zborník príspevkov z 5. vedeckej konferencie mladých historikov. Košice 2016, s. 81–93; DELIĆ, Nino. Jaroslav Janda u zarobljeništvu u Valjevu 1914–1915. In Glasnik Istorijskog arhiva Valjevo, 2025, roč. 59, č. 1, s. 71–90.

¹¹ K migráciám juhoslovanského obyvateľstva v rámci Habsburskej monarchie pozri bližšie napr. ŠMIGEL, Michal – SCHLEIERMACHER, Patrícia. Vojnoví utečenci v Rakúsko-Uhorskej monarchii v rokoch

Po Veľkej vojne nastali na mape Európy významné zmeny. Miesto stáročia trvajúcich ríš zaujali novovzniknuté štáty, medzi nimi aj ČSR a Juhoslávia. Predstavená transformácia geopolitických pomerov so sebou prinášala aj nové výzvy a hrozby vyplývajúce zo snáh porazených štátov revidovať Versaillský systém mierových zmlúv. Pre Prahu a Belehrad predstavoval v prvých povojnových rokoch významné nebezpečenstvo maďarský revizionizmus.¹² Zahraničnopolitická aktivita Budapešti v regióne tak primäla v roku 1920 oba štátne subjekty k podpisu spojeneckej konvencie. Daný dokument sa stal základom malodohodovej aliancie,¹³ ktorej súčasťou sa o rok neskôr stalo aj Rumunsko. O dva roky neskôr bolo československo-juhoslovanské spojenectvo potvrdené prijatím spojeneckej zmluvy, ktorej platnosť bola nastavená na päť rokov. Obe strany v nej akceptovali doposiaľ existujúce zmluvy a dohody s tretími stranami.¹⁴

V rokoch 1921 (na bilaterálnej úrovni) a 1923 (v rámci celej Malej dohody) došlo k právnemu ukotveniu vojenskej spolupráce prostredníctvom uzatvorenia vojenských konvencií. Tie upravovali súčinnosť armádnych subjektov s akcentom na maďarskú hrozbu. Dokument z roku 1923 súčasne pojednával aj o možnosti vypuknutia kumulovaného konfliktu. Od tohto okamihu je možné sledovať československo-juhoslovanskú spoluprácu v oblasti vojenskej stratégie a koordinácie predovšetkým v kontexte malodohodovej aliancie. Postupne formujúci sa stav vojenskej pomoci bol potvrdený v roku 1925 prijatím tajného protokolu malodohodovej vojenskej konvencie o prevoze vojenského materiálu medzi štátmi Malej dohody.¹⁵ O rok neskôr malo dôjsť k prehĺbeniu československo-juhoslovanskej spolupráce uzavretím bilaterálneho dokumentu, tzv. zmluvy Trifunović-Syrový.¹⁶ Jej obsah pojednával o dodávkach zbraní a vojenského materiálu v prípade vypuknutia

1914–1918. In ŠMIGEL, Michal et al. *Utečenci na Slovensku: historická skúsenosť krajiny s utečeneckými vlnami v 20. storočí*. Banská Bystrica 2024, s. 37–94.

¹² Rozpadom Rakúsko-Uhorska a sformovaním nových štátov, medzi nimi aj ČSR a Juhoslávie, stratilo Maďarsko, ako nástupnícky štát Uhorska viac než dve tretiny svojho územia, pričom niekoľko miliónov príslušníkov maďarského národa sa ocitlo za hranicami svojej vlasti. Takmer pol milióna ich bolo situovaných v Juhoslávii a viac než milión v ČSR. Nové pomery, spečatené Trianonskou mierovou zmluvou (1920) viedli Budapešť k formovaniu politiky revizionizmu, teda úsilia o úpravu hraníc. Tieto snahy sa stali jednou z hlavných čít maďarskej zahraničnej politiky a zároveň veľkým ohrozením pre vlády v Prahe a Belehrade, ktoré museli na diplomatickom poli túto skutočnosť reflektovať. Veľký problém pre obe krajiny vyplýval aj z nadväzovania vzťahov medzi Maďarskom a ďalšími porazenými štátmi, prevažne s Talianskom a Nemeckom, či z ich podpory separatisticky orientovanej juhoslovanskej opozície, ktoré v krajine uskutočňovali protištátnu činnosť.

¹³ Malá dohoda (1920–1938) bola aliancia medzi ČSR, Juhosláviou a Rumunskom, ktorá sa sformovala pod vplyvom narastajúcej hrozby maďarského revizionizmu. Jej cieľom bolo uchovať povojnový status quo definovaný mierovými zmluvami uzavretými na Parížskej mierovej konferencii (1919–1920). V prvom období fungovala na princípe bilaterálnych dohôd. V roku 1933 došlo k prijatiu Organizačného paktu, ktorý spojenectvo pozdvihol na vyššiu medzinárodnú jednotku. Hoci jadro jej spolupráce spočívalo v politickej a vojenskej rovine, dochádzalo k vzájomným interakciám aj na hospodárskom poli, no tu Malá dohoda čelila viacerým prekážkam (napr. charakter obchodovateľného tovaru, či politika protekcionizmu), ktoré sa aliancii nepodarilo prekonať počas celého medzivojnového obdobia.

¹⁴ VINAVER, Vuk. *Jugoslávija i Francuska između dva rata* (da li je Jugoslávija bila francuski „satelit“). Beograd 1985, s. 43.

¹⁵ SOJÁK, Vladimír. *Československá zahraniční politika v období dočasné stabilisace kapitalismu (1924–1929)*. In SOJÁK, Vladimír. *O československé zahraniční politice v letech 1918–1939*. Praha 1956, s. 139; HRADEČNÝ, Pavel. *Politické vztahy Československa a Jugoslávie v letech 1925–1928 v zahraničním i vnitřním kontextu*. Praha 1988, s. 126.

¹⁶ HRADEČNÝ, *Politické vztahy...*, s. 62.

vojny.¹⁷ Kvôli zlému stavu juhoslovanských financií a obáv z platobnej neschopnosti Praha zmluvu neratifikovala.¹⁸

ČSR a Juhoslavia si veľmi dobre uvedomovali mieru rizika vyplývajúceho z ich nezávidenia hodnej polohy v regióne. Štáty s ktorými oba celky hraničili totižto už od konca vojny voči obom krajinám zaujímali nepriateľské stanovisko. Riziko zahraničnej intervencie determinovalo aj postoje vrchných politických a vojenských predstaviteľov oboch krajín, ktorí sa pokúšali zabezpečiť obranyschopnosť vlastného štátu. V tejto súvislosti stáli Belehrad a Praha pred rozdielnymi úlohami – získať zbrane, resp. udržať vlastné fabriky „pri živote.“ Zbrojársky priemysel, ktorý sa po zániku Rakúsko-Uhorska ocitol na území ČSR stratil totižto veľký trh monarchie, ktorý ČSR nedokázala suplovať.¹⁹ Súčasne zápasil s prechodom na mierovú výrobu, takáto transformácia však bola spätá s vysokými finančnými výdajmi.²⁰ Aby prežil bol nútený si pre svoje výrobky nájsť nové odbytkiská v zahraničí, pretože „továrne vojenského priemyslu, vzhľadom k svojej kapacite, nemôžu byť dostatočne zamestnané zo strany čs. vojenského eráru.“²¹ Tie boli získavané, okrem iných štátov, aj u svojich malodohodových spojencov. Obidva balkánske štáty boli totižto úplne odkázané na zahraničné trhy.²²

Stav juhoslovanského priemyslu, zdedeného po Srbskom kráľovstve, totižto vykazoval vážne nedostatky a nebol schopný vlastnou výrobou adekvátne zásobovať armádu. Situáciu zhoršovala aj skutočnosť, že na územiach bývalého Rakúsko-Uhorska závodov takéhoto charakteru nebolo.²³ Vzhľadom na predstavený stav mohlo dôjsť k rozvoju obojstranne profitujúcej vojensko-hospodárskej spolupráce s československými zbrojárskymi podnikmi.²⁴ Tie v Juhoslávii nadobudli dôležité postavenie. Zbrojárne fabriky sa pritom tešili silnej podpore československej vlády, ktorá im poskytovala politickú, diplomatickú a finančnú pomoc.²⁵ Praha pomáhala s obstarávaním obchodov, zápasom voči zahraničnej konkurencii, či vytváraním vhodného zázemia pre nadobudnutie zákaziek.²⁶ Túto činnosť vykonávali predovšetkým inštitúcie vyslanectva a vojenských atašé.²⁷

Súčasne pri jednaniach dochádzalo zo strany predstaviteľov československých podnikov k rozsiahlemu uplácaniu, pričom do korupčnej činnosti boli zapletení aj významní juhoslovanskí politici (napr. ministerský predseda Petar Živković) či vysoké vojenské šarže

¹⁷ MIČIĆ, Srđan. Balkanski i Podunavski koncept Jugoslovenske spoljne politike (1925–1938) [dizertačná práca]. Beograd 2017, s. 405.

¹⁸ MIČIĆ, Srđan. Odnosi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Čehoslovačke 1924–1929. In KOPRIVICA, Verica et al. Od Morave do Morave IV: Iz istorije češko-crpskih odnosa. Novi Sad 2024, s. 170; MIČIĆ, Balkanski i Podunavski..., s. 405.

¹⁹ SKŘIVAN – BURIANOVÁ, Škoda Arms ..., s. 550-551.

²⁰ KARLICKÝ, Vladimír. Plzeňská děla. In ŠÁDA, Miroslav et al. Umlčené zbraně. Praha 2025, s. 46; SKŘIVAN – BURIANOVÁ, Škoda Arms ..., s. 550.

²¹ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv v Prahe. (ďalej VÚA–VHA Praha), fond (ďalej f.) Prezídium I. (II. díl) (ďalej P I. (II. díl)), kartón (ďalej k.) 422, inv. č. 7386, sign. 57/2/65. Podpora válečného průmyslu v RČS; SKŘIVAN, Impacts of political ..., s. 90.

²² DOLÍNEK, Vladimír. České zbraně a střelivo. Praha 1998, s. 68.

²³ VÚA–VHA Praha, f. P I. (I. díl), k. 35, inv. č. 1928, poradové číslo (por. č.) 24. Souhrnné zprávy o cizích armádách /Serie druhá/ VIII. Království S.H.S /Dle zpráv do poloviny dubna 1922/.

²⁴ HRADEČNÝ, Politické vztahy ..., s. 61.

²⁵ SKŘIVAN, On the Nature ..., s. 631; KLIMEK, Českoslovačka industrija..., s. 100.

²⁶ VÚA–VHA Praha, f. P I. (II. díl), k. 422, inv. č. 7386, sign. 57/2/65. Podpora válečného průmyslu v RČS; SOJÁK, Československá zahraniční..., s. 148.

²⁷ VÚA–VHA Praha, f. P I. (II. díl), k. 422, inv. č. 7386, sign. 57/2/65. Podpora válečného průmyslu v RČS.

(napr. Generál Milivoj Joksimović).²⁸ Podplácanie bolo pritom tak masívne, až sa neraz v Skupštine²⁹ stalo poprednou témou diskusie.³⁰ Československí predstavitelia zbrojného priemyslu sa týmto spôsobom pokúšali zabezpečiť si ďalšie zákazky. Ich pozornosti sa nevyhol ani samotný kráľ Alexander, ktorého priazeň si získavali pomocou rôznych darov. S korumpovaním juhoslovanských politických a vojenských predstaviteľov bola oboznámená aj československá vláda, ktorá ho de facto schvaľovala. Ku príkladu je možné spomenúť okolnosti jednania o zbrojný úver ešte z roku 1925, kedy československé vyslanectvo v Belehrade inštruovalo, ako malo dôjsť k vyplateniu provízií. Príčinu tohto javu je možné hľadať v skutočnosti, že v podmienkach mladého juhoslovanského štátu boli takéto „odmeny“ takmer bežná vec. Zaangažované osobnosti ich pritom doslova vyžadovali.³¹ Úplatky tak zastávali v československo-juhoslovanskom obchode so zbraňami dôležitú pozíciu, otvárajúcu československým zbrojovkám „dvere do Juhoslávie.“

Aktívny rozvoj československo-juhoslovanských vzťahov v oblasti distribúcie zbraní bol umožnený vďaka dvom hlavným faktorom. Prvý predstavovala vysoká rozvinutosť československého zbrojného priemyslu v kombinácii s jeho silným zázemím v najvyšších štruktúrach tuzemskej politiky. Druhým významným činiteľom bola napätá zahraničnopolitická situácia Juhoslávie v kombinácii so zastaralou výzbrojou armády. Pojednávajúc o tejto sfére vojenskej spolupráce je dôležité podotknúť, že dané vzťahy neboli vyvážené. Už od prvých okamihov Belehrad predstavoval len subjekt záujmu československých zbrojárskych firiem. Súčasne pri tomto obchode zohrávali významnú úlohu politické a hospodárske záujmy Prahy.³² ČSR totižto v rámci Malej dohody už od prvej polovice 20. rokov naliehala na zavedenie jednotnej výzbroje, ktorú mali produkovať československé zbrojárské podniky.³³ Vojenský materiál do Juhoslávie pritom distribuovalo viacero československých závodov. Napríklad je možné spomenúť Škodové závody,³⁴ Zbrojovku Brno,³⁵ Sellier & Bellot,³⁶ Roth,³⁷ Vítkovické železiarne³⁸ alebo Českú Kolben

²⁸ KLIMEK, Československý zbrojní..., s. 503.

²⁹ Termín označujúci juhoslovanský, resp. srbský parlament.

³⁰ KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 67.

³¹ KLIMEK, Československý zbrojní..., s. 502-503.

³² SKŘIVAN, Impacts of political..., s. 89.

³³ KRZAK, Andrzej. Politička i vojna situacija i oružane snage Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslavije u informacijama, izvještajima i analizama II. odjela Glavnoga stožera / Generalštaba Vojske Republike Poljske. In Časopis za suvremenu povijest, 2020, roč. 52, č. 1, s. 176; KLIMEK, Československý zbrojní..., s. 497.

³⁴ Pozri bližšie napr. JÍŠA, Václav. Škodovy závody 1859–1965. Praha 1969, 401 s.; JÍŠA, Václav. Škodovy závody 1918–1938 : Příspěvek k dějinám závodů V.I. Lenina v Plzni. Praha 1962, 546 s. DIESTLER, Radek. Příběh zapomenutého průmyslníka: život a doba Karla Loevensteina, generálního ředitele Škodových závodů. Praha 2010, 127 s.; GRANT, Jonathan A. Between Depression and Disarmament: The International Armaments Business, 1919–1939. Cambridge 2018, 228 s.; JANÁČEK, František. Největší zbrojovka monarchie: Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce: 1859–1918. Praha 1990, 478 s.

³⁵ Pozri bližšie napr. FRANĚK, Otakar. Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky. Díl 1. (1918-1939). Brno 1969, 455 s.; FÍŠEROVÁ, Lucia L. et al. Fenomén Zbrojovka. Brno 2022, 363 s.

³⁶ Pozri bližšie napr. HÝKEL, Jindřich - DOLÍNEK, Vladimír. Příběh Sellier & Bellot = The Story of Sellier & Bellot: since 1825. Žehušice 2019, 175 s.; HÝKEL, Jindřich - KARLICKÝ, Vladimír. Dějiny firmy Sellier & Bellot. Praha 2006, 263 s.

³⁷ Pozri bližšie napr. OBUCHOVÁ, Viera – ŠULCOVÁ, Jana. Bratislavská Patrónka – od továrne k sociálnej inštitúcii. In Pamiatky a múzeá, 2008, roč. 4 č. 4, s. 6-12.

³⁸ Pozri bližšie napr. NEČAS, Ctibor. Vítkovické železáreny v době národní nesvobody 1938–1945. Brno 1970, 145 s.; KORBELÁŘOVÁ, Irena et al. Kulturní dědictví Vítkovických železáren. Ostrava 2019, 259 s.; MAJ-

Daněk³⁹ (ďalej len „ČKD“).⁴⁰ Výhradné postavenie medzi nimi si získal najdôležitejší výrobca zbraní v bývalej monarchii, plzeňské Škodové závody, najväčší priemyselný podnik v krajine, ktorý bol právom nazývaný „zbrojnicou Malej dohody.“⁴¹

Distribúcia zbraní počas kráľovskej diktatúry

Po búrlivých 20. rokoch, počas ktorých juhoslovanská vnútropolitická scéna čelila početným krízam a zmenám vlád, došlo na začiatku roka 1929 k vyhláseniu diktatúry. Jeho iniciátor, kráľ Alexander Karađorđević zrušil parlament a rozpustil parlamentné strany. Hodnotiac vplyv týchto udalostí na vzťahy Prahy a Belehradu vo vojenskej sfére, spočiatku nedošlo k žiadnym výraznejším zmenám. Pozícia československého zbrojárskeho priemyslu sa sprvu v Juhoslávii upevnila.⁴² Jeho prvotné postavenie neovplyvnil ani propagovaný protikorupčný charakter nového režimu a s ním spojený väčší odstup chronických korupčníkov (napr. vtedy už premiéra Petra Živkovića, ktorý sa už od 20. rokov nachádzal na „výplatnej páske“ Škodovky) od československých firiem.⁴³ Tie boli úzko naviazané aj na československý armádny zbor, ktorého vybraní vysokí členovia buď priamo nadobúdali určité aktíva, alebo boli členmi zbrojárskych podnikov a získavali vysoké finančné provízie a odmeny.⁴⁴ V tejto súvislosti je však potrebné uviesť, že takáto činnosť nebola len výsadou československých podnikov, ale bola bežná aj medzi ich konkurenciou – napr. aféra spojená s nákupom defektných typov lietadiel z Francúzska.⁴⁵ K možnému upevneniu postavenia zbrojoviek v Juhoslávii prispieval aj fakt, že na konci 20. rokov boli v zásade naplnené požiadavky československej armády, čo zbrojárskemu priemyslu umožňovalo sústrediť sa na export do zahraničia.⁴⁶

Napriek československej hegemónii v distribúcii zbraní do Juhoslávie nedošlo k naplneniu očakávaní československých podnikov v tomto segmente – hospodárska kríza zrazila

LIŠOVÁ SZTURCOVÁ, Adéla – ŠPILÁČKOVÁ, Marie. Sociální politika Vítkovických železáren do roku 1945. Ostrava 2016, 106 s.

³⁹ Pozri bližšie napr. HEMELÍK, Martin. Příběh rodiny Kolbenů ze Strančic: historie židovské rodiny na pozadí dějinných událostí. Světice 2017, 106 s.

⁴⁰ KLIMEK, Českoslovačka industrija..., s. 103.

⁴¹ Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Archiv Ústavu T. G. Masaryka v Prahe (ďalej AÚTGM Praha), f. Edvard Beneš I (ďalej EB I), k. č. 41, inv. č. 148, sign. R 15513. Škodovy závody. Zápůjčka, případná účast státu; ČERNÝ, Richard. Patentové právo v Rakousku a ČSR – aplikace ve Škodových závodech do roku 1939 [rigorózná práca]. Praha 2011, s. 52; KLIMEK, Antonín. Zbrojní obchody Škodových závodů s Jugoslávií od června 1935 do září 1938. In Historie a vojenství, 1997, roč. 46, č. 5, s. 3.

⁴² KLIMEK, Československý zbrojní..., s. 505.

⁴³ KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 237.

⁴⁴ VÚA–VHA, Praha, f. P I. (III. díl), k. 8636, inv. č. 13458, sign. 14 8/1. Seznam všech vedlejších požitků vo smyslu usnesení vlády ze dne 10. října 1929 č. 14.574/29 m.r.; VÁVRA, Vlastimil. Úloha armády v politickém systému buržoázního Československa ve třicátých letech. In ŠŤASTNÝ, Vladislav – ŠESTÁK, Miroslav. Československo a Jugoslávie od roku 1929 do rozpadu buržoazních společenských, politických a ekonomických systémů. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Martině 19.-22. 10. 1981. Praha 1983, s. 273.

⁴⁵ V Juhoslávii roku 1928 vypukol škandál spojený s dodávkami lietadiel z Francúzska. Dodaný letecký materiál nezodpovedal predpisom a bol bez kontrolných značiek. Zároveň často dochádzalo k nehodám týchto modelov. Celý proces obstarávania sa pritom mal diať na pozadí korupčnej aféry juhoslovanskej poroty, poverenej prevzatím dodaného materiálu. PITRO, Martin. Letecký průmysl malodohodových spojenců Československa. In Historie a vojenství, 1999, roč. 48, č. 3, s. 603; KLIMEK, Zbrojní obchody Škodových závodů s Jugoslávií od června 1935 do září 1938, s. 4.

⁴⁶ STEHLÍK, Eduard et al. Československá armáda v letech 1918–1938. Praha 1991, s. 35.

Belehrad „na kolená.“⁴⁷ Vzniknutá situácia sa však dotkla aj druhého československého spojenca – Rumunska. Vo výsledku tak na začiatku 30. rokov klesol podiel distribúcie vojenského materiálu do malodohodových štátov z „predkrízových“ 46 % na menej než 25 % z celkového exportu zbraní do zahraničia.⁴⁸ Napriek tejto skutočnosti, mala Škodovka v Juhoslávii až do polovice 30. rokov vo veci distribúcie zbraní výhradné postavenie.⁴⁹ Príležitosť, ktorú juhoslovanský trh predstavoval pre československé zbrojárske podniky bola primárnym dôvodom, prečo sa zasadzovali o čo najtesnejšie spojenectvo s Belehradom.⁵⁰

Súčasne, v období diktatúry sa v distribúcii zbraní začali popri Škodovke významnejšie angažovať ČKD a Zbrojovka Brno.⁵¹ Škodovke v tejto súvislosti nepomohla dohoda s juhoslovanskou vojenskou správou z roku 1928, ktorou si vymohla platnosť rovnakých cien, ako pre domáci trh.⁵² ČKD už v roku 1929 začala získavať kontrakty na úkor Škodových závodov a to aj vďaka československému vyslancovi Janovi Šebovi, ktorý sa pre ČKD exponoval.⁵³ Vedenie Škodovky jeho zasadzovanie sa za konkurenčný podnik nenechalo bez reakcie. Predstavitelia Škodových závodov sa v tejto veci obrátili na československého ministra zahraničných vecí Edvarda Beneša, ktorého žiadali o jeho odvolanie. Ich apel bol vyslyšaný.⁵⁴ Jeho stiahnutie z pozície však výraznejšie nenaštrbilo prienik ČKD do Juhoslávie, ktorá aj v priebehu nasledujúcich rokov získavala ďalšie zákazky.⁵⁵ Súčasne si juhoslovanský trh získavali aj rýchlo sa rozvíjajúce Brnenské závody, ktoré v rokoch 1929 a 1930 zrealizovali dve objednávky pušiek vz. 24. Na druhú dodávku však Juhoslávia ešte niekoľko rokov vznášala sťažnosti kvôli jej zlému technickému prevedeniu.⁵⁶ Do popredia sa začiatkom 30. rokov pokúšali dostať s plánom na vybudovanie železiarní v Zenici aj Vítkovické železiarne, ktoré mali podporu v osobe juhoslovanského ministra lesov a baní Dušana Serneca. Po agitácii Škodových závodov v Belehrade bol však tento plán zmetený zo stola.⁵⁷ To však snahu železiarní o zisk juhoslovanských zákaziek neznižilo a angažovali sa v tomto priestore napr. v druhej polovici 30. rokov v súvislosti s dodávkami výzbroje a objektov pre stále opevnenia.⁵⁸ Samotná Škodovka však počas diktatúry začala tápať. Získanie takmer celého úveru z roku 1928 na svoje produkty v časoch krízy predstavovalo pre koncern finančné ťažkosti späté s juhoslovanskou platobnou neschopnosťou.⁵⁹

Vývoj československo-juhoslovanských vzťahov vo vojenskej rovine sa medzi rokmi 1929-1934 vo všeobecnosti neodlišoval od predošlého obdobia. Snaha zbrojoviek

⁴⁷ KLIMEK, Československý zbrojní..., s. 505.

⁴⁸ DOLÍNEK, České zbraně..., s. 68.

⁴⁹ KARLICKÝ, Vladimír. Svět okřídleného šípku: koncern Škoda Plzeň 1918–1945. Praha 1999, s. 52.

⁵⁰ KLIMEK, Československá industrija..., s. 110.

⁵¹ KLIMEK, Československý zbrojní..., s. 500-508.

⁵² VÚA-VHA Praha, f. Vojenská kancelář prezidenta republiky (ďalej VKPR), k. 122, č.j. 258. Aktová noticka k cenám dělostřeleckého materiálu a munice.

⁵³ JELÍNEK, Jaroslav. ČKD kontra(kt) Škoda : ČKD v konkurenčním boji se Škodovými závody v letech 1928–1932. Praha 2013, s. 70

⁵⁴ JELÍNEK, ČKD kontra(kt)..., s. 70; KLIMEK, Československá industrija..., s. 105.

⁵⁵ VÚA-VHA Praha, f. VKPR, k. 112, č.j. 365. Periodická zpráva o Království Jugoslávie za období od 11. 11. 1930.

⁵⁶ ŠÁDA, Miroslav. Československé ruční palné zbraně a kulometry. Praha 2004, s. 68; KLIMEK, Československá industrija..., s. 107.

⁵⁷ KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 274-276.

⁵⁸ VÚA-VHA Praha, f. Vítkovické horní a hutní těžířstvo (ďalej VHHT), k. 3, č.j. 38393. Vítkovické horní a hutní těžířstvo (do rukou řed. Dr. Kačířka nebo ing. Eichlera).

⁵⁹ KARLICKÝ, Svět okřídleného..., s. 141.

o nadobudnutie zákaziek neustávala, korupčná činnosť prekvitala a angažovanosť Prahy a vyslanectva v Belehrade na strane súkromných firiem bola neustále prítomná.⁶⁰ Styky verejného a súkromného sektoru pritom získavali charakter osobných kontaktov, ktoré vplývali na zisk štátnych zákaziek. Ich výsledkom bolo nezdravé konkurenčné prostredie a korumpovanie kompetentných osôb na juhoslovanskej strane, ktoré poznačili celkový export zbraní do zahraničia.⁶¹ Počas 30. rokov politicko-hospodársky význam obchodu so zbraňami pre ČSR a potreba ich exportu do zahraničia pritom stále narastala.⁶² Jednou z príčin bola aj skutočnosť, že výrobné kapacity fabriek sa významne navýšili. Domáci trh tak vzhľadom k už adekvátnemu vyzbrojeniu armády v niektorých jej odvetviach nedokázal uspokojiť „rozbehnutú“ produkciu zbrojárskeho priemyslu.⁶³

Význam zahraničných odbytísk, v tejto súvislosti Juhoslávie, dokladala aj častá prax dopĺňania zmlúv o garanciu vlády, ktorou prijímala záruky za realizáciu dodávky objednaného tovaru.⁶⁴ V prípade vypuknutia sporu mala Praha do neho vstúpiť na strane Belehradu a pri jeho nepriaznivom výsledku znášať všetky dôsledky, čím v podstate ručila za celú zmluvu.⁶⁵ Zmienené garancie možno interpretovať ako snahu posilniť dôveryhodnosť celého obchodu a primäť zákazníka podpísať objednávku. Na druhej strane reflektujú spätosť štátu a súkromného sektoru, v tomto prípade Škodových závodov. Tie sa totižto zaviazali uhradením uvedenej čiastky, ktorú by MNO „na základe [...] záručného listu bolo povinné ministerstvu vojska a námorníctva zaplatiť, takže [...] čs. štátu nesmie z vydania tohto záručného listu vzísť žiadna škoda.“⁶⁶ Na základe uvedeného vyhlásenia možno predpokladať, že celá záležitosť vychádzala z réžie Škodových závodov, ktoré sa týmto spôsobom, v spolupráci MNO pokúšalo zaistiť si objednávku. Obdobné garancie poskytovalo MNO aj v prípade ďalších československých firiem a ich exportu nielen do Juhoslávie, ale aj iných štátov. Zatiaľ čo navonok poskytovala garanciu ČSR, záruky boli kryté súkromnými firmami rovnako ako bolo tomu v prípade Škodových závodov.⁶⁷

Kvôli vyššie spomenutým ambíciám Prahy nemožno považovať túto sféru československo-juhoslovanských vzťahov, napriek rozsiahlej spolupráci, za priateľskú, či spojeneckú. Charakter týchto stykov bol determinovaný primárnym a zároveň prirodzeným cieľom podnikateľského sektora – ziskom. Závody pritom, využívajúc svoj vplyv v krajine, vytvárali na Belehrad systematický nátlak na vytváranie nových objednávok, ktorými by aspoň čiastočne vedeli kompenzovať dopady hospodárskej krízy na československý priemysel.⁶⁸ Využívali k tomu už známe argumenty pojednávajúce o Malej dohode a unifikácii výzbro-

⁶⁰ KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 237-238.

⁶¹ STEHLÍK, Československá armáda ..., s. 35.

⁶² SKŘIVAN, Impacts of political ..., s. 91.

⁶³ VÚA-VHA Praha, f. VKPR, k. 122, č.j. 258. Druhý opis „Aktové noticky k cenám děl. materiálu a munice.“

⁶⁴ VÚA-VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7836, inv. č. 13311, sign. 89 7/4/8. Dodávka zbrojního materiálu do SHS – Telegram č. 2.

⁶⁵ VÚA-VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7836, inv. č. 13311, sign. 89 7/4/8. Dodávka zbrojního materiálu do SHS – Telegram č. 1.

⁶⁶ VÚA-VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7836, inv. č. 13311, sign. 89 7/4/8. Dodávka zbrojního materiálu do SHS – Telegram č. 3.

⁶⁷ VÚA-VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 11497, inv. č. 15884, sign. 89 13/5/3. Prohlášení ze dne 21. října 1936; VÚA-VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 11497, inv. č. 15884, sign. 89 13/5/3. Dodávka světlometů pro jugoslávskou voj. správu; VÚA-VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 13032, inv. č. 16499, sign. 89 13/1. Dodávka zbroj. materiálu do Jugoslávie.

⁶⁸ KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 406-409.

je jej armád. Tá bola nakoniec v novembri 1934, na nátlak československých kruhov medzi malodohodovými spojencami presadená.⁶⁹

V 30. rokoch pritom produkcia a distribúcia zbraní patrila k najdôležitejším prvkom československého zahraničného obchodu.⁷⁰ Zbrojárske odvetvie sa súčasne stalo jedným z najvýznamnejších odvetví československého priemyslu.⁷¹ Medzi rokmi 1934 a 1935 sa ČSR ocitla na svetovej špičke v exporte zbraní.⁷² V tomto smere predstavovala Južoslávia významného odberateľa československých zbraní, ktorá medzi rokmi 1929-1930 dosiahla 25 %, resp. 60 % celkového exportu vojenského materiálu do zahraničia.⁷³ Distribúcia zbraní do Južoslávie sa pritom až do roku 1935 neustále zvyšovala.⁷⁴ Významný podiel na tomto vývoji mala aj juhoslovanská ambícia úplného prezbrojenia vojska, ktorá započala fakticky až v roku 1930. Do toho času juhoslovanská armáda disponovala zastaralými a nejednotnými zbraňami nielen od viacerých dodávateľov a krajín.⁷⁵

Súčasne československé závody, napr. Škodovka, realizovali na juhoslovanských zbraňoch aj ich opravu a úpravu.⁷⁶ Vo výsledku predostreté vzťahy potvrdzovali Benešove doterajšie priority – vytvoriť stabilizovanú Južosláviu a prosperujúcu ČSR. Tieto dve premenné pritom nemohli v nadnesenom slova zmysle bez seba existovať – Belehrad potreboval pre svoje prežitie politickú a finančnú podporu Prahy a tá zas naopak odbytisko produktov pre svoj priemysel. V žiadnom prípade však nemožno eliminovať zákulisné hry československých zbrojoviek, ktoré „ťahali za nitky“ a ich postavenie bolo jednou z dôležitých príčin úzkych vzťahov oboch štátov.

Zmienené aspekty výrazne vplývali nielen na vznik a realizáciu zbrojných objednávok, no taktiež aj na snahu Južoslávie vybudovať si vlastný priemysel.⁷⁷ Už v polovici 20. rokov sa Škodovke ponúkala možnosť prevziať väčšinu vojenského priemyslu v Južoslávii pod vlastnú správu. Vzhľadom na vysoké finančné náklady spojené s jeho výstavbou a prevádzkou v kombinácii s nestabilnou situáciou v krajine, ktorá mohla ich investície ohroziť, Škodove závody túto ponuku odmietli.⁷⁸ Československé firmy sa v mnohých prípadoch bránili nielen prevzatíu juhoslovanského priemyslu, ale aj participácii iných štátov na jeho rozvíjaní. Obávali sa totižto oslabenia vlastného postavenia v krajine.⁷⁹ V tejto súvislosti sa výrazne angažovali Škodové závody, ktoré sa v štýle „buď my alebo nikto“ pokúšali zamedziť uzatváraniu dohôd Belehradu s inými investormi. V prípade, ak konkrétny

⁶⁹ FRANĚK, Otakar. Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky. Díl 2. Zbraně pro celý svět : (zahraniční obchod zbraněmi a municí koncernu brněnské Zbrojovky mezi dvěma válkami). Brno 1970, s. 25.

⁷⁰ SKŘIVAN, On the Nature..., s. 638.

⁷¹ KVAČEK, Robert. Československo a mezinárodní bezpečnost 1918–1938. In PŘENOSIL, Jiří. Od Velké Moravy k NATO. Praha 2002, s. 151.

⁷² SKŘIVAN, K charakteru..., s. 378.

⁷³ SKŘIVAN, Impacts of political..., s. 95.

⁷⁴ HABRNÁL, Miloš et al. “Rupnikova linie” a ostatní jugoslávská opevnění z let 1926–1941. Dvůr Králové nad Labem 2004, s. 18.

⁷⁵ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 109, č.j. 92. Souhrnná zpráva král. Jugoslávie (podle práv do 31. prosince 1930), s. 335.

⁷⁶ VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 13032, inv. č. 16499, sign. 89 7/4/3. Dodávka zbroj. materiálu do Jugoslávie – dodatel smlouvy; VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7836, inv. č. 13311, sign. 89 7/4/6. Král. Jugoslávie. Objednávka materiálu. Granční prohlášení.

⁷⁷ KLÍMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práce], s. 372.

⁷⁸ VALENTOVÁ, Vendulka. Vývoj právní formy Škodových závodů v Plzni v letech 1859 – 1946 [dizertačná práce], Praha 2015, s. 81.

⁷⁹ SKŘIVAN – BURIANOVÁ, Škoda Arms..., s. 556.

návrh nebol pre ne dostatočne zaujímavý, pokúšali sa aspoň, aby ho nezískala iná firma a Juhoslávia tak neobdržala vôbec nič.⁸⁰ Vďaka takémuto počínaniu priemyselných kruhov mohol československý vojenský atašé v Belehrade ešte na začiatku 30. rokov informovať Prahu, že „*Delostrelecko-technický vojenský závod [v Juhoslávii – pozn. autora] v terajších rozmeroch nestačí doposiaľ kryť ani úplne mierovú potrebu pušiek. Krytie delostreleckej výzbroje sa prevádza objednávkami z cudziny, prevažne z Československa a Francúzska.*“⁸¹

Konanie Škodovky v otázke podielania sa na budovaní juhoslovanského priemyslu sa jej však „vypomstilo“ a viedlo len o oslabení ich postavenia v krajine.⁸² Postoj Škodových závodov v tomto smere je však pochopiteľný – prípadný vznik konkurenčných závodov by ich mohol pripraviť ďalšie zákazky. V protiklade s jednaním Škodovky bola firma Walter špecializujúca sa na výrobu leteckých motorov, ktorá ešte v roku 1927 participovala na založení podniku Vlajkovič a spol. Vzniknutá firma predstavovala spoločný československo-juhoslovanský projekt s továrňou na výrobu motorov v Belehrade.⁸³ Po vypuknutí krízy sa taktiež potýkala s juhoslovanskou platobnou neschopnosťou.⁸⁴ Všeobecná neochota zbrojárskych podnikov však negatívnym spôsobom zasahovala do ich vzťahov s Belehradom.⁸⁵ Vo výsledku tak možno poznamenať, že zmienené postoje čiastočne determinovali globálne oslabenie pozícií československých zbrojoviek v Juhoslávii v období kráľovskej diktatúry.⁸⁶

Úpadok postavenia v Juhoslávii však nemohol pre československý zbrojársky priemysel prísť v horšom okamihu. V tomto období totižto začala narastať konkurencia od štátov zo západnej Európy, ktorá československým podnikom výrazne komplikovala presadzovanie vlastných záujmov.⁸⁷ Jednu z najväčších hrozieb pre československý priemysel predstavovalo Nemecko, ktoré od začiatku 30. rokov masívne prenikalo na Balkán. Stávalo sa významným odoberateľom poľnohospodárskych surovín od tamojších agrárnych štátov, čím sledovalo narušenie ich väzieb s ČSR a tým oslabenie Malej dohody.⁸⁸ Výnimkou v tomto smere nebol ani Belehrad, ktorý dokonca začal od nemeckých firiem dovážať vojenský materiál.⁸⁹ Nárast nemeckej distribúcie umožňovali dve premenné, z ktorých Juhoslávia profitovala – nákup na účet reparácií a rozsiahly import poľnohospodárskych surovín, ktorému sa agrárna politika ČSR pokúšala zabrániť.⁹⁰

Vzniknutá situácia tak nútila zástupcov československého priemyslu k rôznym ústupkom – odoberať zvýšené množstvo agrárnych produktov, ale kvôli uzavretiu nových obchodov aj prijímať podmienky Skupštiny.⁹¹ Oslabené postavenie československých zbrojoviek pritom Berlínu len uľahčilo postupné prevzatie ich monopolu na zbrane a tak aj postupnú

⁸⁰ KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 371.

⁸¹ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 109, č.j. 92. Souhrnná zpráva král. Jugoslávie (podle práv do 31. prosince 1930), s. 335.

⁸² KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 242.

⁸³ PITRO, Letecký průmysl..., s. 601-602.

⁸⁴ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 112, č.j. 365. Periodická zpráva čtvrtletní o Království Jugoslávii za období od 1. 9. do 30. 9. 1931.

⁸⁵ FRANĚK, Dějiny koncernu..., s. 43.

⁸⁶ KLIMEK, Československý zbrojní..., s. 508.

⁸⁷ SKŘIVAN, K charakteru..., s. 376.

⁸⁸ JANČÍK, Německo-československá..., s. 175.

⁸⁹ KLIMEK, Československý zbrojní..., s. 509.

⁹⁰ SKŘIVAN – BURIANOVÁ, Škoda Arms..., s. 555.

⁹¹ SKŘIVAN, K charakteru..., s. 376.

stratu celkového vplyvu ČSR u svojich malodohodových spojencov.⁹² Obmedzenie dodávok do Juhoslávie podmienilo aj nový smer orientácie československého zbrojného priemyslu. Sľubnou destináciou sa v tomto smere stal Sovietsky zväz (ďalej len „ZSSR“), kam po súhlase E. Beneša v roku 1932 začali Škodovka a Zbrojovka exportovať svoje výrobky.⁹³ Charakter tohto obchodu pritom zahŕňal aj výmenu licencií a technológií.⁹⁴ Napriek svojmu odobreniu sa československý minister zahraničných vecí od týchto stykov oficiálne dištancoval.⁹⁵ Na margo tohto obchodu môže paradoxne vyznieť aj skutočnosť, že pár mesiacov po Benešovom súhlase s dodávkami do ZSSR bola odhalená veľká aféra špionáže v Škodových závodoch, vykonávaná v súčinnosti so sovietskou spravodajskou službou.⁹⁶ Cieľom Moskvy bolo získať prostredníctvom skorumpovaných funkcionárov návrhy delostreleckej munície.⁹⁷

Nahliadnuc na obchod so zbraňami juhoslovanskou perspektívou, Belehrad mal výrazné problémy s uhrádzaním vlastným pohľadávok. Finančné problémy Juhoslávie v medzivojnovom období boli obrovské, pričom neraz čelila hrozbe bankrotu. V tejto súvislosti bol pre Prahu najvážnejší problém opakovaný nedostatok zahraničných devíz v juhoslovanskej pokladnici, ktorými mali byť uhradené uzavreté objednávky.⁹⁸ Ďalšiu významnú komplikáciu pre oba štátne celky predstavovala hospodárska kríza. Nedostatok finančných prostriedkov nútil Prahu hľadať zdroje všade možne a v tomto smere sa obrátiť na svojho spojenca vo veci uhradenia dodanej výbroje.⁹⁹ Zaujímavosťou je, že vo veci pohľadávok z rokov 1923 – 1924 začala Praha vyvíjať nátlak až keď sa hospodárska kríza začala silnieť aj v ČSR – v roku 1931, čiže dva roky po dohodnutom začiatku ich splácania.¹⁰⁰ Napriek racionálnemu zdôvodneniu svojich krokov „*Ohromné zaťaženie poplatníctva daňovým bremenom [...] môže byť pred verejnosťou [...] obhájené len vtedy, ak nebude opomenuté nič, čo by zabezpečovalo zvýšenie štátnym príjmov cestou inou než ďalším zvýšením daní a poplatkov...*“¹⁰¹ československé žiadosti neboli vypočítané. Belehrad totižto po vypuknutí krízy vyhlásil neschopnosť splácať dlhy.¹⁰² Praha, vedomá si tejto skutočnosti naliehala na uhradenie pohľadávok akýmkoľvek spôsobom, ktorý by jej garantoval návratnosť dodávky: „*Je samozrejmé, že príslušné čs. úrady vezmú každý juhoslovanský návrh v najblahovoľnejšiu úvahu a budú len naliehať na to, aby [...] dohodnuté splátky mohli byť zaradené ako reálne položky do rozpočtu.*“¹⁰³

⁹² KLIMEK, Čehoslovačka industrija..., s. 108.

⁹³ VALENTOVÁ, Vývoj právní..., s. 85.

⁹⁴ SKŘIVAN – BURIANOVÁ, Škoda Arms..., s. 546.

⁹⁵ VALENTOVÁ, Vývoj právní..., s. 85.

⁹⁶ PETROVIĆ, Nada. Izveštaji Ministarstva inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije za 1932 godinu. Beograd 2008, s. 444.

⁹⁷ PETROVIĆ, Nada – ĐURIŠIĆ, Jelena. Izveštaji Ministarstva inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije za 1933 godinu. Beograd 2009, s. 165.

⁹⁸ SKŘIVAN, Impacts of political..., s. 92.

⁹⁹ VŮA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 13032, inv. č. 16499, sign. 89 7/4/14. Vyrovnání pohledávky za výzbroj dodanou Jugoslávii v letech 1923 a 1924.

¹⁰⁰ VŮA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10570, inv. č. 15531, sign. 89 7/1/11. Vyrovnání pohledávek za dodávky Jugoslávii v letech 1923-1924; VŮA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 13032, inv. č. 16499, sign. 89 7/4/14. Vyrovnání pohledávky za výzbroj dodanou Jugoslávii v letech 1923 a 1924; BALABAN, Milan. Yugoslav-Czechoslovak Economic Relations between 1918 and 1938 year [dizertačná práca]. Brno 2016, s. 69.

¹⁰¹ VŮA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10570, inv. č. 15531, sign. 89 7/1/11. Vyrovnání pohledávek za dodávky Jugoslávii v letech 1923-1924.

¹⁰² KARLICKÝ, Svět okřídleného..., s. 94-95.

¹⁰³ VŮA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10570, inv. č. 15531, sign. 89 7/1/11. Vyrovnání pohledávek za dodávky Jugoslávii v letech 1923-1924.

Belehrad však vo svojej neľahkej finančnej situácii „zneužil“ prezentovaných priateľských vzťahov s ČSR. Jeden z prvých podnikov, ktorým prestal po vypuknutí krízy vyplácať podlžnosti predstavovala Škodovka.¹⁰⁴ Do konca roku 1934 Juhoslávia nezaplatila ani za dodávky zbraní z rokov 1921, 1923, 1924, či nesplatila úver z roku 1928 poskytnutý československou vládou na 1.5 miliardy Kč.¹⁰⁵ Napriek odmietaniu platiť svoje pohľadávky Belehrad počas rozpočtového obdobia 1931/1932, čiže počas najhlbšej krízy, vynakladal takmer päťtinu štátneho rozpočtu na výdaje vojenského sektora.¹⁰⁶ Zo strany malodohodových spojencov pritom počas krízových rokov zaznievali hlasy o údajnej povinnosti ČSR vyzbrojovať svojich partnerov bezplatne, či o uhrádzaní aspoň polovičnej časti pohľadávok Prahou.¹⁰⁷ Problematickou sa ukázala aj prezentovaná orientácia na ČSR, v ktorej protiklade sa ocitali dodávky zbraní z tretích krajín.¹⁰⁸ Predostretú skutočnosť je možné ilustrovať na príklade IX. Vsesokolského zletu v Prahe (1932), na ktorom juhoslovanskí vojaci vystúpili s belgickými puškami, napriek tomu, že pušky odoberali aj zo Zbrojovky Brno.¹⁰⁹

Problémy vyvstávali aj z platenia čiastkových úrokov, či odoberaním objednaného tovaru.¹¹⁰ Daný stav pritom prerastal vnútroštátny rozmer a citelne sa dotýkal aj ČSR a zbrojárskeho priemera, ktoré mali reálne obavy o návratnosť poskytnutých úverov. Pojednávajúc konkrétne o Škodovke, viazaný kapitál v Juhoslávii a Rumunsku veľmi komplikoval aj samotnú prevádzku podniku.¹¹¹ Neistota čelila aj Praha, ktorá za poskytnutie úveru sama ručila, čím zvyšovala svoju zadlženosť.¹¹² Belehrad sa uchýľoval k pokusom kompenzovať finančné pohľadávky zvýšením distribúcie poľnohospodárskych komodít (napr. tabak).¹¹³ Určitá časť dodávok bola hradená aj mosadzným šrotom, predstavujúcim pre ČSR nedostatkový tovar potrebný pre výrobu zbraní.¹¹⁴ Celková situácia sa skomplikovala so zavedením tzv. clearing¹¹⁵ v medzinárodnom obchode. Pre Prahu bolo veľmi náročné kompenzovať hodnotu vlastných dodávok importom agrárnych surovín z Balkánu.¹¹⁶

¹⁰⁴ KARLICKÝ, Svět okřídleného..., s. 94-95.

¹⁰⁵ Národní archiv Praha (ďalej NA Praha), f. Předsednictvo ministerské rady (ďalej PMR), k. 516, inv. č. 1497, sign. 1210. Vyrovnání pohledávky za výzbroj dodanou Jugoslávii v letech 1923 a 1924; KLÍMEK, Antonín. Československý zbrojní..., s. 510.

¹⁰⁶ HABRNÁL, "Rupnikova linie"..., s. 19.

¹⁰⁷ KARLICKÝ, Svět okřídleného..., s. s. 95.

¹⁰⁸ HRADEČNÝ, Politické vztahy..., s. 62.

¹⁰⁹ Daný postreh zaznel počas diskusie k príspevku Luboša Mareka *Malodohodové návštevy a jednání na filmovém pásu* počas medzinárodnej vedeckej konferencie *Válečná a vojensko-politická spojení v moderních a soudobých dějinách střední Evropy: Přednosti, limity, výzvy*, ktorá sa uskutočnila v dňoch 19.-21. 3. 2025 v Prahe.

¹¹⁰ KLÍMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 290-291.

¹¹¹ KARLICKÝ, Svět okřídleného..., s. 131.

¹¹² PAVEL, Jan. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918-1938. Praha 2004, s. 47.

¹¹³ SKŘIVAN, Impacts of political..., s. 92.

¹¹⁴ ŠÁDA, Československé ruční..., s. 18.

¹¹⁵ Forma bezhotovostného platobného styku, často využívaná počas hospodárskej krízy v medzivojnovom období. Clearingový systém v podstate predstavoval regulačný mechanizmus, ktorým bývali vyrovnávané obchodné transakcie. Jeho princíp spočíval v započítavaní vzájomných pohľadávok a záväzkov z obchodnej výmeny v určitej hodnote. Tento spôsob umožňoval subjektom obchodovať aj v podmienkach nedostatku devizových a finančných prostriedkov. Pozri bližšie napr. PATALANO, Rosario. International clearing system as alternative monetary order. In *The European Journal of the History of Economic Thought*, 2023, roč. 30, č. 2, s. 299-331.

¹¹⁶ KARLICKÝ, Svět okřídleného..., s. 96.

Československý tlak na Belehrad však predstavoval dvojsečnú zbraň. Na jednej strane síce umožňoval splatiť určité finančné obnosy, ktoré boli uhrádzané aj prostredníctvom kompenzačných mechanizmov, vysoký export tovaru do ČSR však nútil k vyššiemu dovozu tovaru zo zahraničia. V tomto smere sa angažovalo primárne Nemecko, ktoré sa týmto spôsobom pokúšalo pripútať k sebe Juhosláviu.¹¹⁷ To sa Berlínu prostredníctvom clearingu aj darilo, keďže sa stalo najväčším dovozcom z Balkánu, čo automaticky kompenzovalo exportom vlastných produktov späť do regiónu. Prostredníctvom hospodárskeho prenikania sa tak Nemci pokúšali získať politický vplyv v Juhoslávii a Rumunsku a narušiť tak stabilitu¹¹⁸ Malej dohody.¹¹⁹

Organizácia bojových operácií, resp. súčinnosť v rámci Malej dohody

Pojednávajúc o vojenskej kooperácii, nie je možné ju zasadiť výlučne do problematiky distribúcie zbraní. Ako už bolo spomenuté vyššie, oba štáty boli členmi malohodohovej aliancie, ktorej dôležitú funkciu predstavovala obrana členských krajín pred maďarským revizionizmom. V tomto smere možno považovať za najvýznamnejšiu formu spojeneckej kooperácie zasadnutia generálnych štábov Malej dohody, ktoré sa od roku 1929 organizovali na pravidelnej báze.¹²⁰ Na zasadnutiach sa rozoberala aktuálna bezpečnostná situácia v Európe, ktorej sa prispôbovala aj organizácia vojsk a vojenskej stratégie s akcentom na maďarskú hrozbu.¹²¹ Vzhľadom na narastajúce nebezpečenstvo od iných štátov počas 30. rokov vojenské elity predpokladali vznik rozsiahleho konfliktu v Európe.¹²² Už v roku 1931 bola na stretnutí generálnych štábov Malej dohody v Prahe otvorená otázka potenciálneho mohutného útoku na alianciu.¹²³ Všeobecným výsledkom vojenských porád medzi rokmi 1929-1937 bolo vypracovanie devätnástich operačných plánov pojednávajúcich o rôznych variantoch vypuknutia vojny.¹²⁴ Zaujímavosťou je, že napriek predstavovanému defenzívnemu charakteru Malej dohody, ich obsah mal predovšetkým charakter ofenzívnych operácií.¹²⁵ V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že cieľom nasledujúcich riadkov nie je detailná analýza obsahu porád, ale skôr naznačenie ich činnosti v kontexte možností malohodohového spojenectva.

Na prelome decénií došlo k zásadnej zmene geopolitických pomerov, ktorú sprevádzala akumulácia vplyvu Talianska a Nemecka a postupné oslabovanie francúzskej dominancie na európskom kontinente. Vzhľadom k meniacemu sa vývoju na medzinárodnom poli, došlo k revidovaniu obsahu konvencie z roku 1923. Daný dokument bol kvôli narastajúcej sile Maďarska vyhodnotený ako nedostačujúci. V tomto smere bola vznesená požiadavka na upevnenie pozície Malej dohody. V rokoch 1929 a 1930 boli na zasadnutiach

¹¹⁷ SKŘIVAN – BURIANOVÁ, Škoda Arms..., s. 556.

¹¹⁸ Pozri bližšie napr. ARPÁŠ, Róbert. Predpoklady realizácie Hodžovej koncepcie stredoeurópskeho priestoru v 30. rokoch 20. storočia In GONĚC, Vladimír et al. Milan Hodža jako aktér mezinárodných vztahov. Bratislava 2015, s. 240-251.

¹¹⁹ KARLICKÝ, Svět okřídleného..., s. 96, 150.

¹²⁰ STEHLÍK, Československá armáda..., s. 32.

¹²¹ BOTORAN, Constantin. Politicko-vojenská kooperácia Rumunska a Československa v rámci Malej dohody (1920–1938). In Vojenská história, 2001, roč. 5, č. 1. s. 29-30.

¹²² STRAKA, Karel. Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939. Praha 2007, s. 21.

¹²³ STOJAR, Richard. Malá dohoda a střední Evropa 1933–1938: Cesta od velmocenských ambicí regionální bezpečnostní organizace k jejímu zániku [dizertačná práca]. Brno 2006, s. 94.

¹²⁴ STRAKA, Československá armáda..., s. 21.

¹²⁵ KISZLING, Rudolf. Die militärischen Vereinbarungen der Kleinen Entente 1929–1937. München 1959, s. 10.

generálnych štábov prijaté protokoly upravujúce a aktuálnej situácii prispôsobujúce pôvodný text. Došlo tak napr. k navýšeniu poskytovaných vojenských síl, úpravy miest koncentrácie vojsk a stanoveniu sedemnásťdňovej lehoty pre vstup vojsk nenapadnutých štátov do Maďarska.¹²⁶ Po úprave tohto dokumentu navýšením dispozícií jednotlivých armád pre prípadný útok maďarských armád, samostatný útok zo strany Budapešti bol označený za málo pravdepodobný. V roku 1931 bol pôvodný dokument z roku 1923, spoločne so spomenutými doplnkami korigovaný a prijatý pod názvom *Vojenská konvencia Kráľovstva Rumunska, Južoslávie a Republiky Československej*.¹²⁷

Jedinú, prijatými zmluvami podloženú väzbu medzi malodohodovými štátmi stále predstavovalo Maďarsko, voči ktorému bol nastavený celý mechanizmus aliancie. Miera hrozby plynúca z jeho aktuálneho vojenského a strategického ohrozenia bola pritom kolísavá. Už roku 1922 charakterizoval bezpečnostnú situáciu v regióne generál Eugène Mittelhauser nasledovne: „... *Československá vláda podriadila ostatné otázky zahraničnej politiky otázke Maďarskej. Vojenské zmluvy Malej dohody sú zamerané výlučne proti Maďarsku a kryjú Slovensko účinne proti novej agresii.*“¹²⁸ Nízke riziko izolovaného stretu s Budapešťou, pritom už v roku 1924 potvrdzovala francúzska vojenská misia¹²⁹ a v roku 1925 aj československý hlavný štáb. K podobnému záveru dospeli v Bukurešti na konferencii generálnych štábov ešte v roku 1929 aj náčelníci členských štátov, ktorí vyhodnotili izolovaný útok Maďarska za málo pravdepodobný.¹³⁰ Postavenie ČSR voči prípadnej maďarskej intervencii bolo posilnené aj uzavretím Organizačného paktu Malej dohody.¹³¹ V priebehu 30. rokov tak Praha postupne prestávala vnímať Maďarsko, na úkor Nemecka, ako primárne bezprostrednú hrozbu.¹³² Už v roku 1933 túto koncepciu definitívne prijal aj československý generálny štáb.¹³³ Príčina tejto zmeny náhľadu na bezpečnostnú situáciu ČSR tkvela v zle vyzbrojenej maďarskej armáde a existencii malodohodovej aliancie znemožňujúcej jej potenciálny útok.¹³⁴

Ešte v roku 1929 bol československým hlavným štábom vypracovaný plán III-A, ktorý pojednával o ofenzívnom a defenzívnom postupe v prípade vojny s Maďarskom. Časť

¹²⁶ Arhiv Jugoslavije Beograd (ďalej AJ Beograd), f. Ministerstvo inostranih poslova – političko odeljenje (ďalej MIP-PO), č.j. 44. Convention militaire entre la Royaume des Serbes, Croates et Slovènes la République Tchecoslovaque et la Royaume de Roumanie; BOTORAN, Politicko-vojenská..., s. 31; VANKU, Milan. Mala antanta: 1920–1938. Užice 1969, s. 359.

¹²⁷ VANKU, Mala antanta..., s. 361.

¹²⁸ BŘACH, Radko. Úvahy představitelů francouzské vojenské mise z let 1919–1925 o úloze Československa v různých variantách konfliktu. In Historie a Vojenství, 2003, roč. 52, č. 2, s. 301.

¹²⁹ Francúzska vojenská misia predstavovala zmluvnú dohodu medzi ČSR a Francúzskom na základe ktorej zastávali vrchné osobnosti francúzskej armády medzi rokmi 1919–1925 veliteľské funkcie v československej armáde. PECH, Pavel – ANGER, Jan. Plány použítí buržoazní čs. armády v letech 1918–1938 (I). In Historie a vojenství, 1985, roč. 34, č. 4, s. 29. K problematike pozri bližšie napr. ČAPLOVIČ, Miloslav – PETRUF, Pavol. Francúzska vojenská misia v Československu 1919–1938 (správa o jej činnosti od februára do októbra 1919). In Vojenská história, 2001, roč. 5, č. 4, s. 85–102; BŘACH, Radko. Dohoda z 18. února 1919 o podřízení čs. ozbrojených sil vrchnímu velení maršála Foche. In Historie a vojenství, 2005, roč. 54, č. 1, s. 30–39.; BŘACH, Radko. Úvahy představitelů..., s. 284–312.

¹³⁰ BOTORAN, Politicko-vojenská..., s. 31.

¹³¹ PECH, Pavel – ANGER, Jan. Plány použítí buržoazní čs. armády v letech 1918–1938 (II). In Historie a vojenství, 1985, roč. 34, č. 5, s. 93.

¹³² PAVEL, Velikost a struktura..., s. 11.

¹³³ STRAKA, Československá armáda..., s. 16.

¹³⁴ PAVEL, Velikost a struktura..., s. 11; SLÁDEK, Zdeněk. Malá dohoda 1919–1938. Praha 2000, s. 79.

jeho záverov pojednávava o lokalizácii veľkej časti strategicky významného maďarského priemyslu a infraštruktúry v československom pohraničí. Tieto oblasti mali byť zaistené rýchlou vojenskou intervenciou na nepriateľské územie, čím by bola ochromená ďalšia bojovnosť Budapešti.¹³⁵ V tejto súvislosti sa počítalo aj s participáciou malodohodových spojencov, ktorých vojenská smernica sa pri prípadnom ofenzívnom poňatí celého konfliktu v zásadných veciach nelíšila od operačného plánu III-A.¹³⁶ Na zasadnutí generálnych štábov Malej dohody v roku 1929 v Bukurešti bol vypracovaný postup pri izolovanom útoku zo strany Maďarska. Odpoveďou mal byť koncentrovaný útok v smere na Budapešť doplnený leteckou a lodnou podporou na riekach Dunaj a Tisa.¹³⁷ V prípade kombinovaného nemecko-maďarského, resp. nemecko-rakúsko-maďarského útoku (v ohľad sa bral aj možný anšlus Rakúska) boli vypracované obdobné útočné a obranné varianty vedenia konfliktu.¹³⁸ Pri takejto príležitosti však mala byť veľká časť československej armády koncentrovaná na svojich západných hraniciach a na južnej zachovať defenzívny postoj. Vojenské akcie Juhoslávie a Rumunska mali kopírovať operačné plány pripravené na individuálny útok Budapešti.¹³⁹

Je potrebné zdôrazniť, že v priebehu 30. rokov sa s narastajúcou hrozbou nemeckej intervencie ťažisko československej armády presúvalo stále viac na západ.¹⁴⁰ V tomto smere naberala reálne kontúry súčinnosť Budapešti so vzrastajúcou hrozbou zo strany Berlína alebo Ríma. Tento stav však vojenská konvencia z roku 1931 zohľadňovala.¹⁴¹ Samotné vojenské plány boli vzhľadom na narastajúcu hrozbu nacistického Nemecka korigované.¹⁴² S ohľadom na obsah zmluvy boli vytvorené aj početné strategické varianty nasadenia malodohodových armád do potenciálneho konfliktu, v ktorom by sa na strane nepriateľa angažovala aj Budapešť.¹⁴³ Praha uvedomujúca si narastajúce riziko útoku na svoje hranice sa neustále pokúšala o upevňovanie Malej dohody, čoho dôkazom bolo uzavretie už spomenutého Organizačného paktu. Neúspešný pokus v tomto smere predstavoval Benešov návrh z roku 1933, ktorým chcel nahradiť existujúce vojenské zmluvy jednou komisiou, resp. radou, ktorá by zastávala funkciu spoločného generálneho štábu.¹⁴⁴

Podobne ako v prípade Prahy, Belehrad taktiež čelil simultánnemu útoku na vlastné hranice a to hneď z viacerých smerov. V tomto smere sa na zasadnutí generálnych štábov v roku 1930 rozoberala možnosť maďarského a bulharského ohrozenia juhoslovanských hraníc.¹⁴⁵ Týmto variantom sa zaoberal aj juhoslovansko-rumunský dodatok vojenských konvencií z rokov 1923 a 1931.¹⁴⁶ V roku 1931 bola malodohodovými generálnymi štá-

¹³⁵ PECH – ANGER, Plány použítí (I)..., s. 52.

¹³⁶ PECH – ANGER, Plány použítí (II)..., s. 93.

¹³⁷ KVAČEK, Robert. K politickému profilu Malé dohody. In *Mezinárodní vztahy*, 1968, roč. 3, č. 1, s. 28; SLÁDEK, Malá dohoda..., s. 78-79.

¹³⁸ KVAČEK, Československo a mezinárodní..., s. 28; SLÁDEK, Malá dohoda..., s. 79.

¹³⁹ SLÁDEK, Malá dohoda..., s. 79.

¹⁴⁰ PECH – ANGER, Plány použítí (II)..., s. 93.

¹⁴¹ BOTORAN, Politicko-vojenská..., s. 31-32.

¹⁴² STEHLÍK, Československá armáda..., s. 32.

¹⁴³ STRAKA, Československá armáda..., s. 30-31.

¹⁴⁴ FERENČUHOVÁ, Bohumila. Funkcia Malej dohody v priestore medzi Balkánom a Baltom – predstavy a skutočnosť. In PEKNÍK, Miroslav et al. *Republika Česko-Slovensko od monarchie k vlastnému štátu: ilúzie verzus realita II. časť*. Bratislava 2021, s. 99.

¹⁴⁵ KVAČEK, Československo a mezinárodní..., s. 28.

¹⁴⁶ AJ Belehrad, f. MIP-PO, k. 17, č.j. 44. *Додатак но I војној конвенцији*; KISZLING, *Die militärischen...*, s. 91.

bmi za reálne nebezpečenstvo označená intervencia zložená z talianskej, albánskej, maďarskej a bulharskej armády. Po obsadení Juhoslávie mali koaličné vojská postupovať smerom na zvyšných členov Malej dohody. V prípade vypuknutia obdobného konfliktu mali československé a rumunské zbory preventívne obsadiť Budapešť a súčasne juhoslovanská armáda Tiranu, čím by zabezpečila svoje tylo pred intervenciou talianskych vojsk na Balkán.¹⁴⁷

Obranný mechanizmus aliancie však neukladal povinnosť vojenskej podpory v prípade útoku tretieho štátu na člena aliancie. Jedinú výnimku predstavovalo už spomínané zaangažovanie sa Maďarska na strane agresora. Vtedy sa aktivoval druhý, resp. tretí bod druhého článku, ktorý zaväzoval spojencov vystúpiť voči Budapešti.¹⁴⁸ Operačné plány spojencov boli pritom už od začiatku 20. rokov pripravované na rôzne scenáre vedenia vojenských operácií.¹⁴⁹ Na rozdiel od vtedajšej situácie, kedy maďarská hrozba a s ňou spojené potrebné vyzbrojovanie Malej dohody bolo aktuálne, o decénium neskôr sa každý jej člen hrozil útoku skôr z iného smeru – ČSR z Nemecka a Juhoslávia z Talianska. Tento stav pritom podkopával nielen význam unifikácie výzbroje, ale aj samotnej aliancie, ktorá nebola zmluvne zabezpečená voči útoku iného štátu.

Zasadania generálnych štábov medzi rokmi 1929-1934 prejednávali rôzne podoby lokálnych, ale aj kontinentálnych konfliktov. Závery týchto jednaní však mali takmer vždy rovnakého činiteľa – Maďarsko, ktoré malo byť či už po izolovanom útoku alebo na začiatku širšej koaličnej vojny obsadené. S touto možnosťou sa rátalo aj v prípade zachovania neutrality, kedy malo dôjsť k jeho preventívnemu zabratiu. To by odľahčilo tylo spojeneckých vojsk pred jeho potenciálnym útokom v neskoršej epizóde prebiehajúcej vojny.¹⁵⁰ Tento fakt sa protivil obsahu vojenskej konvencie, ktorá počítala len s nevyprovokovaným útokom Maďarska, resp. s možnosťou „cassus belli“.¹⁵¹ Vytvorenie zmluvy pojednávajúcej o „preventívnej vojne“ pritom zástupcovia generálnych štábov podporovali. Táto idea však nenašla patričnú podporu u československej vlády. V roku 1931 Beneš prehlásil, že „*Malá dohoda nie je namierená voči nikomu, ani nie je formovaná v akomkoľvek ofenzívnom smere.*“¹⁵² Napriek tomu už o rok neskôr bol prijatý protokol, ktorým by sa v prípade vojny (dostupné materiály nešpecifikujú jej charakter) obsadené maďarské územie rozdelilo na tri zóny, každá pod správou člena Malej dohody.¹⁵³ Súčasne skutočnosť rozsiahlej celoeurópskej vojny by pre malodohodovú alianciu predstavovala výrazný problém. Vojenská konvencia zaväzovala zmluvné strany podporou napadnutého spojencu najneskôr do sedemnásteho dňa od vypuknutia vojny. Hoci v roku 1932 došlo k jeho skráteniu na pätnásť dní, časový interval bol oveľa vyšší, než tomu bolo u väčšiny potenciálnych nepriateľov. Táto skutočnosť výrazne komplikovala potenciálny úspech vojenských operácií malodohodových vojsk.¹⁵⁴

¹⁴⁷ STOJAR, *Malá dohoda...*, s. 94.

¹⁴⁸ VANKU, *Malá antanta...*, s. 359.

¹⁴⁹ BŘACH, *Úvahy predstaviteľů...*, s. 296.

¹⁵⁰ STOJAR, *Malá dohoda...*, s. 96; SLÁDEK, Zdeněk. Štáby a zbrojovky Malé dohody. In *Slovanský přehled* 1997, roč. 83, č. 3, s. 285; SLÁDEK, *Malá dohoda...*, s. 128-134.

¹⁵¹ VANKU, *Malá antanta...*, s. 360.

¹⁵² PETROVIĆ, Nada – BAKIĆ, Jelena. *Izveštaji Ministarstva inostranih poslora Kraljevine Jugoslavije za 1931 godinu*. Beograd 2007, s. 383.

¹⁵³ BOTORAN, *Politicko-vojenská...*, s. 32, 35-36.

¹⁵⁴ KISZLING, *Die militärischen...*, s. 38.

V súvislosti s vedením vojenských operácií možno polemizovať o naratívne Prahy pojednávajúcom o potrebe vyzbrojovania malodohodových spojencov československými zbraňami. Ich význam by bol uplatnený len v prípade vojny v ktorej by sa angažovalo aj Maďarsko. Možnosť izolovaného útoku Budapešti však bola, ako už bolo v texte prezentované, minimálna. V tomto smere má reálne využitie unifikovanej výzbroje krehký základ. Ozbrojený konflikt člena aliancie s tretím štátom taktiež neaktivizoval oficiálne prijaté vojenské konvencie. Tu však treba brať do úvahy závery zasadnutí generálnych štábov pojednávajúcich o preventívnom obsadení Maďarska, kde by sa mohol pražský naratív uplatniť. Pri tomto variante dochádza k otvoreniu otázky rozsiahlejšieho konfliktu, v ktorom by sa angažovali na strane Maďarska pravdepodobne aj Nemecko, či Taliansko. Vypuknutie vojny v takomto rozsahu predpokladalo pravdepodobnosť participácie tretích štátov (napr. Francúzska) na strane Malej dohody. Vo výsledku by sa tak na bojisku ocitli armády s odlišnou výzbrojou.¹⁵⁵ Teórie o rôznych kombináciách vedenia vojen a s tým spojený význam unifikácie výzbroje je však možno brať, vzhľadom na udalosti z konca 30. rokov za neopodstatnené. Pri prvej väčšej hrozbe rozsiahleho konfliktu roku 1938 totižto obranný mechanizmus Malej dohody skolaboval.¹⁵⁶

Súčasne je potrebné brať ohľad na skutočnosť, že na počiatku 30. rokov československí spojenci disponovali aj inými, ako len československými zbraňami a teda by muselo dôjsť k rozsiahlemu prezbrojeniu. Spomenuté fakty znižovali pravdepodobnosť efektívneho využitia unifikovanej výzbroje na bojisku, resp. len čiastočne kolidovali s geopolitickou situáciou 30. rokov. Na tomto základe mal argument o potrebe vyzbrojovania svojho spojenca a unifikácii výzbroje slabý oporný bod. Možno ho skôr vnímať ako snahu ČSR legitimizovať uzatváranie nových zbrojných kontraktov a úsilie redukovať vplyv, resp. prísun kapitálu z krajín označovaných za potenciálne hrozby pre Prahu.¹⁵⁷ Súčasne je potrebné poznamenať, že o distribúciu zbraní do tohto regiónu sa nezaujímal len ČSR, ale viacero zahraničných koncernov. Argument podporujúci tvrdenie, že otázka unifikácie výzbroje mala svoj základ v ekonomických náležitostiach, predstavuje pražská iniciatíva. V prípade skutočnej potreby prijatia tohto návrhu, je možné, že jeho iniciátormi by boli skôr Rumunsko a Juhoslávia, ako predstavitelia krajín so slabým zbrojarským zázemím. K prijatiu tejto doktríny však prišlo až na naliehanie Prahy v roku 1934. Vo výsledku tak československými zbrojovkami malo dôjsť k vytvoreniu vlastnej sféry vplyvu v daných krajinách, čo by eliminovalo možnosť zahraničnej konkurencie angažovať sa pri ich výzbroji.¹⁵⁸ Vo finále sa však plány o unifikácii nepodarilo, kvôli finančným a materiálnym ťažkostiam, až do rozpadu Malej dohody naplniť.¹⁵⁹

V tejto súvislosti je možné otvoriť aj otázku reálneho významu Malej dohody. Jej prvotný cieľ, zabezpečiť hranice pred maďarskou intervenciou, bol sériou zmlúv naplnený a Budapešti významne sťažoval úspešnosť izolovaného útoku. Z toho dôvodu nebolo potrebné na prelome decénii považovať Maďarsko ako samostatný faktor za významnú hrozbu. Aliancia však adekvátne nezohľadňovala postupný vývoj v Európe. Hrozby plynúce z Talianska a Nemecka neboli reflektované v uzavretých zmluvách a tým pádom znižovali

¹⁵⁵ BOTORAN, Politicko-vojenská..., s. 32; BŘACH, Úvahy představitelů..., s. 308.

¹⁵⁶ VANKU, Milan. Отношение Германии К Югославии, Как Члену Малой Антанты (1933–1938). In *Balkanica*, 1986, roč. 16-17, č. 1, s. 132.

¹⁵⁷ BOTORAN, Politicko-vojenská..., s. 31; KLIMEK, Českoslovačka industrija..., s. 100.

¹⁵⁸ FRANĚK, Dějiny koncernu..., s. 25.

¹⁵⁹ STOJAR, Malá dohoda..., s. 105.

váhu celej Malej dohody. Súčasne predstavovali významné bezpečnostné riziko. Hrozba koalície vojny pritom neustále narastala a v tejto situácii aj význam Maďarska. Jeho pozícia mu umožňovala vstúpiť do prebiehajúceho konfliktu neskôr a zasiahnuť alianciu „do chrbta.“ Z toho dôvodu mala potenciálna vojna voči tomuto subjektu veľký význam.

Na základe uvedených faktorov je možné dospieť k tvrdeniu, že vojenské zmluvy Malej dohody adekvátne nereflektovali vtedajšie geopolitické riziká. Dôvody je možné hľadať v obavách pred negatívnou reakciou zahraničia, no taktiež aj vo vtedy už významnom vplyve Nemecka na Balkáne. Berlín, pokúšajúci sa o revíziu povojnového poriadku a rozklad Malej dohody nemal na jej upevňovaní sa žiaden záujem. Naopak prostredníctvom hospodárskych a kultúrnych väzieb vytváral nátlak na jej rozklad.¹⁶⁰

Výmenné pobyty a vzdelávanie armád

Hoci jadrom vojenských vzťahov v priebehu prvej polovice 30. rokov bola otázka distribúcie vojenského materiálu a koordinácie vojsk, k spolupráci dochádzalo aj v iných segmentoch tejto sféry, ktoré mali rôznu podobu.¹⁶¹ Dochádzalo napr. k stykom najvyšších predstaviteľov pri významných podujatiach (napr. Sokolský zlet), slávnostiach, zájazdoch, vojenských prehliadkach alebo vojenských cvičeniach, ktorých sa účastníci delegácie mladohodových armád či vojenskej ataše.¹⁶² V tomto smere možno spomenúť napr. rok 1929 a cvičenie na Morave, ktoré svojou prítomnosťou poctili náčelníci generálnych štábov Rumunska a Juhoslávie.¹⁶³ K spolupráci, resp. vzájomnej pomoci medzi oboma štátmi dochádzalo aj pri riešení interných záležitostí jednotlivých krajín (napr. pri zavádzaní reforiem, či úpravách zákonov, kedy štáty pri ich tvorbe nahliadali obdobný dokument spojeneckej krajiny).¹⁶⁴

Praktickým prevedením vojenskej spolupráce sa stali početné kontakty na úrovni ministerstiev, vojenských škôl, vrchných velení, či rôznych útvarov.¹⁶⁵ Boli realizované vzdelávacie kurzy pre dôstojníctvo (napr. kurzy srbochorvátskeho jazyka, či zahraničné stáže), ktoré mali zvýšiť ich všeobecnú a odbornú kvalifikáciu.¹⁶⁶ V tejto súvislosti je možné poznamenať, že napriek proklamovanému naratívu o najbližších spojencoch a sérii uzavre-

¹⁶⁰ Pozri bližšie napr. DEÁK, Ladislav. Zápas o strednú Európu 1933–1938: Politicko-diplomatické vzťahy. Bratislava 1986. 287 s.; JANČÍK, Drahomír. Německo a Malá dohoda : hospodárske pronikání Německa do Jugoslávie a Rumunska v první polovině 30. let. Praha 1990. 175 s.; JANČÍK, Drahomír. Třetí říše a rozklad Malé dohody. Hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936–1939. Praha 1999, 270 s.

¹⁶¹ SLÁDEK, Štáby a zbrojovky..., s. 286.

¹⁶² VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 8651, inv. č. 14019, sign. 59 2/14. Zájezd náčelníka hlav. štábu do Jugoslávie; VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 8651, inv. č. 14019, sign. 59 2/14/3. Zájezd náčelníka hl. štábu do Jugoslávie; VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 8655, inv. č. 14168, sign. 65 3/12/20. Ostrá střelba dělostřel. Proti letadlům v Jugoslávii v r. 1930; VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 8656, inv. č. 14222, sign. 68 3/11. Slet Sokola král. Jugoslávie v Bělehrade – účast vojska; VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 8658, inv. č. 14333, sign. 73 2/6. Zájezd válečné školy král. Jugoslávie do RČS; ŠRÁMEK, Pavel. Závěrečná cvičení československé branné moci v letech 1922 až 1937. In POLNÁR, Stanislav – ŘEPA, Tomáš. Ozbrojené síly a Československý stát III. Brno 2022, s. 29.

¹⁶³ ŠRÁMEK, Závěrečná cvičení..., s. 29.

¹⁶⁴ VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10365, inv. č. 14892, sign. 28 7/3. Běžná politická zpráva č. 48; VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10365, inv. č. 14892, sign. 23 1/4/2. Kázeňské řízení v poli.

¹⁶⁵ HRADEČNÝ, Politické vztahy..., s. 61.

¹⁶⁶ VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7829, inv. č. 13109. Rozpočtový přehled vyslání čs. důstojníků do ciziny ve šk. r. 1929/30; VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7829, inv. č. 13109, sign. 73 28/2/3. Bezplatné kurzy srbochorv. Jazyka pro důstojníky.

tých zmlúv spolupráca v tejto rovine bola na minimálnej úrovni. Československá armáda totižto do spojeneckých krajín vysielala oveľa menší kontingent než tomu bolo v prípade iných štátov.¹⁶⁷

Pojednávajúc o konkrétnych číslach, v školskom roku 1929/30 bolo na „*Skusy na štábe a so zbraňou*“ do Juhoslávie a Rumunska vyslaných totožne po jednom dôstojníkovi. Súčasne však do Talianska, krajiny predstavujúcej pre celú alianciu významný rizikový faktor, bolo delegovaných sedem dôstojníkov, ktorí mali absolvovať rôzne formy praktických kurzov, „skusov“, pričom dvaja z nich mali navštevovať Vojenskú školu v Turíne (ďalší neurčený počet vojakov mal byť vyslaný do Ríma).¹⁶⁸ Napriek existencii vojenských škôl v Juhoslávii, československý vojak nezískal možnosť ju navštevovať.¹⁶⁹ Za pozornosť stoja aj pomery zo školského roka 1933/34. V ňom MNO pôvodne nezamýšľalo vyslať do Talianska žiadneho príslušníka armády, no na naliehanie juhoslovanských a rumunských vojenských atašé sa podujalo k zmene svojho stanoviska.¹⁷⁰ Na základe nižšie uvedeneho stanoviska Prahy v prípade vysielania dôstojníctva do Poľska „*bude pre nás prospešné, ak Poľskú armádu lepšie spoznáme.*“¹⁷¹ je možné za postojmi malodohodových atašé identifikovať podobnú motiváciu.

Nahliadnuc na problematiku zahraničných kurzov juhoslovanskou optikou, z ich strany nedošlo v školskom roku 1929/30 k vyslaniu žiadneho vojaka do ČSR na štúdiá.¹⁷² Dostupné archívne zdroje sprostredkovávajú informácie len o „skusoch“ divízných generálov z roku 1934. Tie boli namierené primárne na získanie skúseností v technickom a vojensko-materiálnom segmente a súviseli predovšetkým s návštevou československých zbrojárskejších firiem.¹⁷³ V školskom roku 1933/34 boli počty československých vojakov vyslaných do spojeneckých krajín opäť nízke, pričom prednosť pred Juhosláviou získalo Rumunsko, kam bol vyslaný jeden dôstojník, no do Juhoslávie nebol delegovaný žiaden.¹⁷⁴ Predstavený stav tak indikuje nielen trhliny v spojeneckom systéme vojenskej kooperácie, ale otvára aj otázku príčinnosti tohto stavu. Tú možno hľadať vo finančných záležitostiach, slabom zázemí, nezaujme obidvoch krajín o obdobnú spoluprácu alebo aj v tom, že obe strany nepovažovali partnerské armády za príliš adekvátne kvalifikované a preto vysielali vojakov do iných štátov. Tomuto tvrdeniu napomáha aj skutočnosť, že v roku 1933 MNO poslalo niekoľko dôstojníkov do Poľska, pretože sa „*môžeme od Poliakov mnohému naučiť.*“¹⁷⁵ Súčasne je možné nájsť jemný rozpor s už predstavenou potrebou unifikácie výzbroje malodohodových štátov. Spoločný rozvoj odborných a taktických zručností dôstojníkov v rámci aliancie, taktiež potrebných pre úspešné vedenie vojny, zostával na okraji záujmu.

¹⁶⁷ VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7829, inv. č. 13109. Rozpočtový přehled vyslání čs. důstojníků do ciziny ve šk. r. 1929/30.; VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 130, č.j. 180. Informační zpráva za únor 1933.

¹⁶⁸ VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7829, inv. č. 13109. Rozpočtový přehled vyslání čs. důstojníků do ciziny ve šk. r. 1929/30.

¹⁶⁹ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 98, č.j. 373. Periodická zpráva o Království Srbů, Chorvatů a Slovinců za letní období /červen-září/ 1929; VÚA–VHA Praha, f. P I. (III. díl), k. 7829, inv. č. 13109, sign. 73 2/6/5. Zájezd válečné školy král. Jugoslávie do RČS.

¹⁷⁰ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 130, č.j. 180. Informační zpráva za listopad 1933.

¹⁷¹ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 130, č.j. 180. Informační zpráva za únor 1933.

¹⁷² VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 98, č.j. 373. Periodická zpráva o Království Srbů, Chorvatů a Slovinců za letní období /červen-září/ 1929.

¹⁷³ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 130, č.j. 180. Informační zpráva za listopad 1934.

¹⁷⁴ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 130, č.j. 180. Informační zpráva za listopad 1933.

¹⁷⁵ VÚA–VHA Praha, f. VKPR, k. 130, č.j. 180. Informační zpráva za únor 1933.

Reakcie československej armády na smrť juhoslovanského kráľa

Správa o atentáte na kráľa Alexandra Karadževića (1934)¹⁷⁶ významne zasiahla aj československý vojenský priemysel. Panovník bol veľkým zástancom zbrojenia a podporovateľom blízkych vzťahov medzi Prahou a Belehradom. Po jeho smrti nastal v krajine chaos.¹⁷⁷ Vládne zmeny poznačili prebiehajúce rokovania ohľadom ďalších veľkých dodávok vojenského materiálu.¹⁷⁸ Československé podniky započali so záchranou svojho postavenia v Juhoslávii a budovaním stykov s novými tvármi juhoslovanského politického a verejného života.¹⁷⁹ Panovníkova smrť poznačila takisto aj strategické zábery armád malodohodových spojencov.¹⁸⁰ Minister národnej obrany ČSR Bohumil Bradáč popísal kráľovo úmrtie nasledovne: „*Padol ako vojak, pri vykonávaní svojej vladárskej povinnosti*“.¹⁸¹ Panovníkovo pohrebu sa zúčastnili najvyššie osobnosti československej armády na čele s ministrom Bohumilom Bradáčom, vtedajším generálnym inšpektorom brannej moci, armádnym generálom Jánom Syrovým a náčelníkom hlavného štábu, armádnym generálom Ludvikom Krejčím.¹⁸² Vojenskú delegáciu dopĺňali najvyššie vojenské hodnosti, spolu s čestnou rotou a deputáciou 48. pešieho pluku „Juhoslávia“ a trojčlennou leteckou formáciou.¹⁸³ V ČSR bolo na deň pohrebu vo všetkých posádkach nariadené vykonanie smútočnej trizny. Armáda zároveň organizovala veľkú triznu na Václavskom námestí.¹⁸⁴ Súčasne bol vo vojsku vyhlásený smútok, ktorý mal byť demonštrovaný nosením smútočných pások, spustením štátnych vlajok, upevnením čiernych stúh na práporoch a zákazom vojenskej hudby.¹⁸⁵ V porovnaní so štátnym smútkom pre verejnosť, ktorý mal trvať tri dni, bolo vojakom rozkázané udržiavať smútok celý mesiac.¹⁸⁶

Záver

Československo-juhoslovanské vzťahy vo vojenskej sfére predstavovali kľúčový aspekt týchto relácií. V sledovanom období, podobne ako v celej medzivojnovnej ére, je ich možné rozdeliť do dvoch kľúčových segmentov – spolupráca pri príprave stratégií vedenia vojny a distribúcia zbraní. Pojednávajúc o kooperácii pri obrane štátu, jej funkcionalita v prvých

¹⁷⁶ K otázke atentátu pozri bližšie napr. PETRONIJEVIĆ, Dušan P. – PETRONIJEVIĆ, Isidora D. Atentat u Marseju : ubiti kralja – razbiti Jugoslaviju. Novi Sad 2024, 339 s.; ŠKERLOVÁ, Jana. Atentát jako hybatel dějin? Vražda jugoslávského krále a její vliv na mezinárodní politiku ve střední a jihovýchodní Evropě v polovině 30. let. In ŠKERLOVÁ, Jana – VITKO, Martin. Promyšlet Evropu 20. století: Hybatelé dějin? Brno 2017, s. 13-38.

¹⁷⁷ KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 514-515.

¹⁷⁸ KARLICKÝ, Svět okřídleného..., s. 190.

¹⁷⁹ KLIMEK, Zbrojní obchody [dizertačná práca], s. 514-515.

¹⁸⁰ SLÁDEK, Malá dohoda..., s. 133.

¹⁸¹ VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10863, inv. č. 15762, sign. 80 4/13/2. Armádní rozkaz ze dne 10. října 1934.

¹⁸² VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10863, inv. č. 15762, sign. 80 4/13. Správa Prezidiálního odboru MNO.

¹⁸³ VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10863, inv. č. 15762, sign. 80 4/13. Účast čs. armády při pohřbu J. V. krále Jugoslávie Alexandra I. Sjednotitele v Bělehradě; VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10863, inv. č. 15762, sign. 80 4/13. Správa Prezidiálního odboru MNO;

¹⁸⁴ VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10863, inv. č. 15762, sign. 80 4/13. Správa Prezidiálního odboru MNO; VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10863, inv. č. 15762, sign. 80 4/13/17. Rozkaz čís. 148;

¹⁸⁵ VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10863, inv. č. 15762, sign. 80 4/13/2. Dekret č. 3010 pres.

¹⁸⁶ VÚA–VHA Praha, f. P II. (III. díl), k. 10863, inv. č. 15762, sign. 80 4/13/18. Smrt jugoslávského krále Alexandra a francouzského ministra Barthou – účast.

povojnových rokoch umožnila obom štátom vhodné zabezpečenie štátnych hraníc pred potenciálnym útokom z Maďarska. Stanúc sa členmi malodohodovej aliancie dochádzalo ku organizácii obranných a útočných operačných plánov spoločne s Rumunskom. Generálne štáby členských krajín túto úlohu naprieč medzivojnovým obdobím úspešne plnili. Kvôli meniacej sa politickej situácii v Európe a adaptačnej stagnácii malodohodovej aliancie však význam uzavretých paktov postupne strácal na skutočnom význame. Neschopnosť, resp. nevhoda reflektovať a prispôbovať obranný mechanizmus aliancie pred novými hrozbami bola nakoniec Malej dohode a zároveň aj československo-juhoslovanskému spojenectvu osudná. V období kráľovskej diktatúry dochádzalo prevažne len k potvrdeniu obsahu skôr prijatých zmlúv a ich čiastočnému prispôbeniu aktuálnej situácii. Daná situácia tak odrážala narastajúci vplyv Nemecka v regióne Balkánskeho polostrova, ktoré pôsobilo na postupnom vzdalovaní sa Bukurešti a Belehradu od Prahy. Na druhej strane Maďarsko, aj keď samostatne nebolo hrozbou, v tomto období predstavovalo, kvôli svojim väzbám na Berlín a Rím stále veľké nebezpečenstvo. Presentovaný vývoj tak poukázal na limity Malej dohody, ktorá pod vplyvom postupnej straty francúzskeho dominantného postavenia v Európe nedokázala vlastnými prostriedkami stabilizovať bezpečnostnú situáciu v regióne.

Významnú súčasť vojenských vzťahov predstavoval obchod s vojenským materiálom. Jeho počiatky možno datovať ešte do prvej polovice 20. rokov 20. storočia. Odvtedy československé zbrojné podniky aktívne rozširovali svoje kontakty a vplyv v Belehrade. Ich rozsah bol daný charakterom obchodu, spätým s veľkými finančnými obnosmi. Vďaka tomu mohli preniknúť do najvyšších štruktúr juhoslovanského politického a vojenského života a zasahovať do jeho vývoja. Podiel československej vlády na tomto obchode a jej podpora zbrojného priemyslu len legitimizovala celý tento proces. Ten v určitých chvíľach pripomínal skôr „rabovanie“ druhého štátu, než relevantný obchod s blízkym spojencom. Na záver je možné povedať, že k masívnemu vyzbrojovaniu Juhoslávie dochádzalo aj na úkor finančných problémov v krajine, ktorá bola po 1. svetovej vojne fakticky celá rozvrátená. Hospodárske kruhy apelovali na nutné ekonomické potreby štátu a potrebnú rekonštrukciu, resp. výstavbu kritických súčastí jeho infraštruktúry.¹⁸⁷ Samotná distribúcia vojenského materiálu do Juhoslávie nemala, vzhľadom na predstavené skutočnosti, za cieľ iba vyzbrojiť spojeneckú krajinu, ale podporiť vlastné hospodárstvo. Vzhľadom na rozsah korupcie je toto tvrdenie možné aplikovať aj na obohacovanie sa súkromných osôb.

Vojenská spolupráca vo svojej podstate ponúkala čiastočné zlepšenie obranschopnosti a bezpečnostnej situácie oboch krajín. Vo výsledku ale poukazovala na komplikácie regionálnych aliancií, ktoré sa nedokázali adekvátne brániť pred hrozbami pramieniacimi z nárastu sily „mocných“ štátov. Súčasne však reflektuje skutočnosť, že daná kooperácia nepredstavovala len bezpečnostný prvok, ale pod zámienkou vyzbrojovania armády účinný nástroj hospodárskej expanzie do spojeneckej krajiny. Vzhľadom na predstavené zistenia je možné dospieť k záveru, že distribúcia zbraní do Juhoslávie neniesla známky nezištnej pomoci, ale popri snahe o posilnenie vojenského potenciálu malodohodovej aliancie aj úmysel o podporu československého priemyslu, a síce zisk. Predstavené ambície však neboli výhradou československej politickej a hospodárskej scény, boj o nadobudnutie armádných zákaziek prebiehal súčasne naprieč celým kontinentom. V konečnom dôsledku však činnosť československých firiem v tomto priestore vytvorila podmienky

¹⁸⁷ SLÁDEK, Štáby a zbrojovky..., s. 279.

pre posilnenie juhoslovanského vojska, vďaka čomu bolo upevnené aj vojensko-politické postavenie celej aliancie, a teda aj samotnej Prahy.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívy:

Arhiv Jugoslavije, Beograd
fond Ministarstvo inostranah poslova – Političko odeljenje
Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Archiv Ústavu T. G. Masaryka, Praha
fond Edvard Beneš I Národní archiv, Praha
fond Předsednictví ministerské rady
Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Praha
fond Prezídium I. (I. díl)
fond Prezídium I. (II. díl)
fond Prezídium I. (III. díl)
fond Prezídium II. (III. díl)
fond Vojenská kancelář prezidenta republiky
fond Vítkovické horní a hutní těžířstvo

Publikované pramene:

PETROVIĆ, Nada – BAKIĆ, Jelena. Izveštaji Ministarstva inostranah poslova Kraljevine Jugoslavije za 1931 godinu. Beograd 2007.
PETROVIĆ, Nada. Izveštaji Ministarstva inostranah poslova Kraljevine Jugoslavije za 1932 godinu. Beograd 2008.
PETROVIĆ, Nada – ĐURIŠIĆ, Jelena. Izveštaji Ministarstva inostranah poslova Kraljevine Jugoslavije za 1933 godinu. Beograd 2009.

Monografie a zborníky ako celok:

DIESTLER, Radek. Příběh zapomenutého průmyslníka: život a doba Karla Loewensteina, generálního ředitele Škodových závodů. Praha 2010.
DEÁK, Ladislav. Zápas o střední Evropu 1933–1938: Politicko-diplomatické vztahy. Bratislava 1986.
DOLÍNEK, Vladimír. České zbraně a střelivo. Praha 1998.
FIŠEROVÁ, Lucia L. et al. Fenomén Zbrojovka. Brno 2022.
FRANĚK, Otakar. Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky. Díl 1. (1918–1939). Brno 1969
FRANĚK, Otakar. Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky. Díl 2. Zbraně pro celý svět : (zahraniční obchod zbraněmi a municí koncernu brněnské Zbrojovky mezi dvěma válkami). Brno 1970.
GRANT, Jonathan A. Between Depression and Disarmament: The International Armaments Business, 1919–1939. Cambridge 2018.
HABRNÁL, Miloš et al. „Rupnikova linie“ a ostatní jugoslávská opevnění z let 1926–1941. Dvůr Králové nad Labem 2004.
HEMELÍK, Martin. Příběh rodiny Kolbenů ze Strančic: historie židovské rodiny na pozadí dějinných událostí. Světlice 2017.
HRADEČNÝ, Pavel. Politické vztahy Československa a Jugoslávie v letech 1925–1928 v zahraničním i vnitřním kontextu. Praha 1988.
HÝKEL, Jindřich – DOLÍNEK, Vladimír. Příběh Sellier & Bellot = The Story of Sellier & Bellot: since 1825. Žehušice 2019.
HÝKEL, Jindřich – KARLICKÝ, Vladimír. Dějiny firmy Sellier & Bellot. Praha 2006.
JANÁČEK, František. Největší zbrojovka monarchie: Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce: 1859–1918. Praha 1990.

- JANČÍK, Drahomír. Německo a Malá dohoda : hospodářské pronikání Německa do Jugoslávie a Rumunska v první polovině 30. let. Praha 1990.
- JANČÍK, Drahomír. Třetí říše a rozklad Malé dohody. Hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936–1939. Praha 1999.
- JELÍNEK, Jaroslav. ČKD kontra(kt) Škoda : ČKD v konkurenčním boji se Škodovými závody v letech 1928–1932. Praha 2013.
- JÍŠA, Václav. Škodovy závody 1859–1965. Praha 1969.
- JÍŠA, Václav. Škodovy závody 1918–1938 : Příspěvek k dějinám závodů V.I. Lenina v Plzni. Praha 1962.
- KARLICKÝ, Vladimír. Svět okřídleného šípu: koncern Škoda Plzeň 1918–1945. Praha 1999.
- KISZLING, Rudolf. Die militärischen Vereinbarungen der Kleinen Entente 1929–1937. München 1959.
- KORBELÁŘOVÁ, Irena et al. Kulturní dědictví Vítkovických železáren. Ostrava 2019.
- MAJLIŠOVÁ SZTURCOVÁ, Adéla – ŠPILÁČKOVÁ, Marie. Sociální politika Vítkovických železáren do roku 1945. Ostrava 2016.
- NEČAS, Ctibor. Vítkovické železářny v době národní nesvobody 1938 –1945. Brno 1970.
- PAVEL, Jan. Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918 –1938. Praha 2004.
- PETRONIJEVIĆ, Dušan P. – PETRONIJEVIĆ, Isidora D. Atentat u Marseju : ubiti kralja – razbiti Jugoslaviju. Novi Sad 2024.
- SLÁDEK, Zdeněk. Malá dohoda 1919–1938. Praha 2000.
- STEHLÍK, Eduard et al. Československá armáda v letech 1918–1938. Praha 1991.
- STRAKA, Karel. Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939. Praha 2007.
- ŠÁDA, Miroslav. Československé ruční palné zbraně a kulometry. Praha 2004.
- ŠKERLOVÁ, Jana. Věrnost za věrnost? Československo-jugoslávské politické vztahy v letech 1929–1934. Přání, rozpory, realita. Praha 2016.
- VANKU, Milan. Mala antanta: 1920–1938. Užice 1969.
- VINAVER, Vuk. Jugoslavija i Francuska između dva rata (da li je Jugoslavija bila francuski „satelit“). Beograd 1985.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- ARPÁŠ, Róbert. Predpoklady realizácie Hodžovej koncepcie stredoeurópskeho priestoru v 30. rokoch 20. storočia In GONĚC, Vladimír et al. Milan Hodža jako aktér mezinárodných vztahov. Bratislava 2015, s. 240-251.
- BOTORAN, Constantin. Politicko-vojenská kooperácia Rumunska a Československa v rámci Malej dohody (1920–1938). In *Vojenská história*, 2001, roč. 5, č. 1. s. 17-39.
- BŘACH, Radko. Dohoda z 18. února 1919 o podřízení čs. ozbrojených sil vrchnímu velení maršála Foché. In *Historie a vojenství*, 2005, roč. 54, č. 1, s. 30-39.
- BŘACH, Radko. Úvahy představitelů francouzské vojenské mise z let 1919–1925 o úloze Československa v různých variantách konfliktu. In *Historie a vojenství*, 2003, roč. 52, č. 2, s. 284-312.
- ČAPLOVIČ, Miloslav – PETRUŤ, Pavol. Francúzska vojenská misia v Československu 1919 –1938 (správa o jej činnosti od februára do októbra 1919). In *Vojenská história*, 2001, roč. 5, č. 4, s. 85-102.
- DELIĆ, Nino. Jaroslav Janda u zarobljeništvu u Valjevu 1914–1915. In *Glasnik Istorijiskog arhiva Valjevo*, 2025, roč. 59, č. 1, s. 71-90.
- DELIĆ, Nino. Život vojnových zajatcov v Srbsku 1914–1915. Organizácia, politické a etnické otázky a konflikty, osudy a skúsenosti. In DZURIKANINOVÁ, Nikoleta. *Vojenské konflikty v dejinách Európy : stretnutie mladých historikov V : zborník príspevkov z 5. vedeckej konferencie mladých historikov*. Košice 2016, s. 81-93.

- DELIČ, Nino. Austrougarski vojnici češkok porekla u srpskom zarobljeništvu 1914–1915. Različita iskustva i viđenja. In KRESTIĆ, Petar et al. Država i politike upravljanja (18–20. vek). Beograd 2017, s. 247-278.
- FERENČUHOVÁ, Bohumila. Funkcia Malej dohody v priestore medzi Balkánom a Baltom – predstavy a skutočnosť. In PEKNÍK, Miroslav et al. Republika Česko-Slovensko od monarchie k vlastnému štátu: ilúzie verzus realita II. časť. Bratislava 2021, s. 76-106.
- JANČÍK, Drahomír. Německo-československá hospodářská konkurence v oblasti Balkánu ve 30. letech na příkladu Jugoslávie a Rumunska. In BARTH, Boris et al. Konkurence i partnerství: německé a československé hospodářství v letech 1918-1945. Praha 1999, s. 172-194.
- KARLICKÝ, Vladimír. Plzeňská děla. In ŠÁDA, Miroslav et al. Umlčené zbraně. Praha 2025, s. 21-90.
- KLIMEK, Antonín. Československý zbrojní průmysl a Jugoslávie od sklonku dvacátých let do Mnichova. In ŠŤASTNÝ, Vladislav – ŠESTÁK, Miroslav. Československo a Jugoslávie od roku 1929 do rozpadu buržoazních společenských, politických a ekonomických systémů. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Martině 19.-22. 10. 1981. Praha 1983, s. 496-528.
- KLIMEK, Antonín. Zbrojní obchody Škodových závodů s Jugoslávií od června 1935 do září 1938. In Historie a vojenství, 1997, roč. 46, č. 5, s. 3-36.
- KLIMEK, Antonín. Československá industrija naoružanja i Jugoslavija između dva svetska rata. In Zbornik za istoriju, 1983, roč. 27, č. 1, s. 99-119.
- KREISINGER, Pavel. Z Austrálie na Soluňskou frontu (1917–1918). K osudům Čechoslováků a Jihoslovanů v australském „Yugoslav Battalion“ In KOPRIVICA, Verica et al. Od Morave do Morave IV: Iz istorije češko-crpskih odnosa. Novi Sad 2024, s. 129-159.
- KREISINGER, Pavel. Češi a Slováci v australském „Jugo Slav Battalion“. (Z internačních táborů pro nepřátelské cizince přes Soluňskou frontu do čs. legie ve Francii). In CHORVÁT, Peter et al. Československé légie – Slováci – Slovensko. Bratislava 2022, s. 265-280.
- KRZAK, Andrzej. Politička i vojna situacija i oružane snage Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslavije u informacijama, izvještajima i analizama II. odjela Glavnoga stožera / Generalštaba Vojske Republike Poljske. In Časopis za suvremenu povijest, 2020, roč. 52, č. 1, s. 165-192.
- KVAČEK, Robert. Československo a mezinárodní bezpečnost 1918–1938. In PŘENOSIL, Jiří. Od Velké Moravy k NATO. Praha 2002, s. 128-139.
- KVAČEK, Robert. K politickému profilu Malé dohody. In Mezinárodní vztahy, 1968, roč. 3, č. 1, s. 26-38.
- MIČIĆ, Srđan. Odnosi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Čehoslovačke 1924–1929. In KOPRIVICA, Verica et al. Od Morave do Morave IV: Iz istorije češko-crpskih odnosa. Novi Sad 2024, s. 161-183.
- OBUCHOVÁ, Viera – ŠULCOVÁ, Jana. Bratislavská Patrónka – od továrne k sociálnej inštitúcii. In Pamiatky a múzeá, 2008, roč. 4 č. 4, s. 6-12.
- PATALANO, Rosario. International clearing system as alternative monetary order. In The European Journal of the History of Economic Thought, 2023, roč. 30, č. 2, s. 299-331.
- PECH, Pavel – ANGER, Jan. Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918–1938 (I). In Historie a vojenství, 1985, roč. 34, č. 4, s. 27-55.
- PECH, Pavel – ANGER, Jan. Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918–1938 (II). In Historie a vojenství, 1985, roč. 34, č. 5, s. 74-98.
- PITRO, Martin. Letecký průmysl malodohodových spojenců Československa. In Historie a vojenství, 1999, roč. 48, č. 3, s. 592-606.
- SKŘIVAN, Aleš – BURIANOVÁ, Tereza. Škoda Arms Exports in the 1930s. In Slavic Review, 2021, roč. 80, č. 3, s. 544-562.

- SKŘIVAN, Aleš et al. Impacts of political interests on the arms exports of Škoda Works in the 1930s: the case of supplies to Yugoslavia and Iran. In *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 2025, roč. 32, č. 1, s. 89-110.
- SKŘIVAN, Aleš. K charakteru, rozsahu a zaměření československého vývozu v meziválečném období. In *Acta Oeconomica Pragensia*, 2007, roč. 15, č. 7, s. 367-382.
- SKŘIVAN, Aleš. On the Nature and Role of Arms Production in Interwar Czechoslovakia. In *Journal of Slavic Military Studies*, 2010, roč. 23, č. 4, s. 630-640.
- SLÁDEK, Zdeněk. Štáby a zbrojovky Malé dohody. In *Slovanský přehled*, 1997, roč. 83, č. 3, s. 275-294.
- SOJÁK, Vladimír. Československá zahraniční politika v období dočasné stabilisace kapitalismu (1924–1929). In SOJÁK, Vladimír. *O československé zahraniční politice v letech 1918-1939*. Praha 1956, s. 125-154.
- ŠKERLOVÁ, Jana. Atentát jako hybatel dějin? Vražda jugoslávského krále a její vliv na mezinárodní politiku ve střední a jihovýchodní Evropě v polovině 30. let. In ŠKERLOVÁ, Jana – VITKO, Martin. *Promýšlet Evropu 20. století: Hybatelé dějin?* Brno 2017, s. 13-38.
- ŠMIGEL, Michal – SCHLEIERMACHER, Patrícia. Vojnoví utečenci v Rakúsko-Uhorskej monarchii v rokoch 1914-1918. In ŠMIGEL, Michal et al. *Utečenci na Slovensku: historická skúsenosť krajiny s utečeneckými vlnami v 20. storočí*. Banská Bystrica 2024, s. 37-94.
- ŠRÁMEK, Pavel. Závěrečná cvičení československé branné moci v letech 1922 až 1937. In POLNÁR, Stanislav – ŘEPA, Tomáš. *Ozbrojené síly a Československý stát III*. Brno 2022, s. 25-36.
- TASIĆ, Dmtar. Friends and Foesczechs/Slovaks and Serbia During The First World War. In *Historický časopis*, 2020, roč. 68, č. 5, s. 797–814.
- VANKU, Milan. Отношение Германии К Югославии, Как Члену Малой Антанты (1933–1938) [Germany's Attitude Towards Yugoslavia as a Member of the Little Entente (1933–1938) / Postoj Nemecka k Juhoslávii ako členovi Malej dohody (1933–1938)]. In *Balcanica*, 1986, roč. 16-17, č. 1, s. 121-133.
- VÁVRA, Vlastimil. Úloha armády v politickém systému buržoázního Československa ve třicátých letech. In ŠŤASTNÝ, Vladislav – ŠESTÁK, Miroslav. *Československo a Jugoslávie od roku 1929 do rozpadu buržoazních společenských, politických a ekonomických systémů*. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Martině 19.-22. 10. 1981. Praha 1983, s. 268-293.

Nepublikované práce:

- BALABAN, Milan. *Yugoslav-Czechoslovak Economic Relations between 1918 and 1938 year* [dizertačná práca]. Brno 2016.
- ČERNÝ, Richard. *Patentové právo v Rakousku a ČSR – aplikace ve Škodových závodech do roku 1939* [rigorózná práca]. Praha 2011.
- KLIMEK, Antonín. *Zbrojní obchody Škodových závodů s Jugoslávií a jej pozadí v letech 1925-1938* [dizertačná práca], Praha 1969.
- MIČIĆ, Srđan. *Balkanski i Podunavski koncept Jugoslovenske spoljne politike (1925–1938)* [dizertačná práca]. Beograd 2017.
- STOJAR, Richard. *Malá dohoda a střední Evropa 1933–1938: Cesta od velmocenských ambicí regionální bezpečnostní organizace k jejímu zániku* [dizertačná práca]. Brno 2006.
- VALENTOVÁ, Vendulka. *Vývoj právní formy Škodových závodů v Plzni v letech 1859–1946* [dizertačná práca], Praha 2015.

Počet slov: 13 286

Počet znakov (vrátane medzier): 94 461